NEMZETI NŐNEVELÉS.

IV. ÉVFOLYAM. 1883. ÁPRILIS. IV. FÜZET.

NŐI PROLETÁROK.

A győrmegyei kir. tanfelügyelő által a minap megindított «Győrmegyei Tanügy» című lap 3-dik számában egy vezérczikk jelent meg azon czím alatt, melyet mi is e czikk elejére tettünk. Ezen czikkben a nőnevelés ügyéről többféle mondatik el, helyes is és olyan is, a mit mi helyesnek nem tartunk. Ez utóbbiakra kívánjuk észrevételeinket megtenni.

Nevezetesen, czikkiró szerint: *a)* a közoktatási miniszterium meggondolatlanúl és elhirtelenkedve állított fel alkotmányos életünk kezdetén hat tanítónő-képezdét, a mennyire szükség nem volt. Ebből folyólag *b)* «egyszer csak ott lettünk — e czikk szerint — hogy a hat állami tanítónőképezdéből mintegy 250 tanképesített tanítónő került vala ki évenként. Hová teszi vala(!) ezeket az állam? A kínálat roppant nagy lett, a kereslet lanyha». *c)* A végzett tanítónők, a kik állomást nem kaptak, semmi egyébre nem valók, nem tudnak semmi női dolgot, a legegyszerűbb ételt sem tudják megfőzni; lesznek női elégedetlen proletárok. — *d)* Az idegen nevelőnőket a vagyonosabb családoknál nem pótolhatják és nem szoríthatják ki ezek a női proletárok; mert sem nyelveket, sem zenét nem tudnak; sőt még a legközönségesebb illemi, tehát míveltségi fogalmakkal sem bírnak.

No hát ezek bizony elég fontos és különös állítások egy kir. tanfelügyelő lapjában arra, hogy folyóiratunkban is épen szó nélkül ne hagyjuk.

A mi az *a)* alatti pontot illeti, ismernünk kell a helyzetet, a melyben és a mikor az állami tanítónőképezdék felállíttattak. Mindjárt az 1868. évi népoktatási alaptörvény szentesítése után 2—3 év alatt állíttattak fel azokban a politikai és tanügyi, vala-

mint pénzügyi tekintetben is nagy reményű, jó esztendőkben. Pénz volt akkor tanügyi czélokra elég. Iskola és tanító kevés volt. A tanítóknak három negyede akkor képesítetlen mesteremberekből s egyéb foglalkozású, írni, olvasni s valamit számolni alig tudókból állott. A népoktatási törvény már megvolt s vele az egész nemzetben az az óhajtás, hogy a jó iskoláknak gyorsan szaporodni kell; mert azok teszik a nép erkölcsi és értelmi művelődésének s emelkedésének alapját.

A haladásnak e tekintetben legnagyobb akadálya a tanúlt, értelmes tanítók hiánya volt. Minden egyházi főhatóság, úgy a polgári hatóságok s újonnan kinevezett kir. tanfelügyelők is azt jelentették, hogy a népiskolai törvényczikk értelmében a népiskolák oly fontosnak ismert ügye bizony csak lassan haladhat; mert kevés a képesített, arra hívatott, értelmes tanító. A kik vannak is, mennek jegyzői, postamesteri, távirdai, vasúti s egyéb segédívatali állomásokra, a hol valamivel jobb fizetést kapnak.

Ugyanakkor a tanítóképezdékből is olyan értesítések jöttek a miniszteriumba, hogy rendkívül gyenge ifjúság jelentkezik a képezdékbe; mert az alkotmányos élet első nagy reményű éveiben minden tehetségesebb növendék igyekszik más, kecsegtetőbb pályákra menni, a mi akkor volt is; s egynehány hívatott lelkű ifjún kívül, csak a ki sehol sem boldogúl, az jő a képezdébe.

Az aggodalom br. Eötvöstől, akkori közoktatási minisztertől, ki köztudomás szerint lángolt a népoktatás s nevelés ügyének fejlesztéséért, elkezdve, a népoktatás ügyével foglalkozó minden emberben meg volt, hogy a jó tanítók hiánya miatt nem haladhat a népiskolák óhajtott fejlődése. Ezen a nagy bajon kell tehát segíteni mindenekelőtt. A férfi ifjúság mindenfelé tódult, csak a tanítói pályára nem.

Ekkor merült fel igen komoly megfontolás után olyan tiszteletreméltó férfiak körében, a kik a fontos ügy iránt leginkább érdeklődtek, az az eszme, hogy az elemi oktatást részben nőtanítókra kellene bízni, ilyeneket tehát nevelni kell. A kisebb állású tisztviselők s jó polgári osztályok családjaiban vannak elég társadalmi míveltséggel bíró leányok, a kik a tanítói állomásokra három

(később négy) évi szakképzés után igen jó elemi iskolai tanítók lehetnek.

Ezen nézet mellett szólott először az, hogy úgy a sajtóban, mint a társadalomban élénk megbeszélés tárgya volt akkor, hogy a nőkre is kell gondolni. Más miniszteriumok telegráfi tisztekké s kezelőkké, s postamesterekké is tették akkor az arra való nőket, mindig elég jó sikerrel. A külföld pedig példát mutatott arra, hogy ez az intenczió a legmíveltebb nemzeteknél, pl. Angliában, Németországban, Francziaországban és az é.-amerikai államokban kiváló sikerrel érvényesült. Bebizonyúlt, hogy az arra megfelelően képzett nők, igen jó szolgálatot tehetnek nemcsak a társadalomnak, hanem az államnak is, első helyen tanítónői alkalmaztatásuk s működésök által.

A magyar tanítónőképezdékből kibocsátott tanítónők kezdetben nem csak nyertek is tanítónői állomást; hanem igen kapósak voltak. Sok helyre, a hol kívántak tanítónőt is alkalmazni, nem volt kit ajánlani.

Minden jól ment akkor, úgy a mint számították az illetők. És jöttek a hálás nyilatkozatok hivatalos okmányokban és magánlevelekben, a jó tanítónők alkalmazásáért s az általok felmutatott sikerekért. És ez igen természetes; mert hiszen semmi sem megfoghatóbb, mint az, hogy a jó módú paraszt gazda s felesége is örvend annak, ha kis lánya az elméleti tanulás mellett az iskolában egy kicsit köt is, varr is, s a szülőinek megmutatja, a mit csinált. Sok jó paraszt szülőnek köny hull erre a szeméből. Tehát szereti azt a jó tanítónőt, a ki az ő kis lányát ilyenre is tanítja.

Nekem, e sorok irójának, volt alkalmam 15 év alatt figyelemmel kísérni a tanítónők működését, és azt mondhatom, hogy ha ezen hosszú idő alatt a tanítók 20%-ka ellen volt panasz, az alkalmazott tanítónők egész seregéből alig két-három ellen tétetett panasz 15 év alatt. Tehát az a remény, melyet a tanítónők irányában tápláltunk, beteljesedett. Ők, a tanítónők megtették kötelességüket, őket tehát tisztelet illeti. És azokat az intézeteket, melyek ezen tanítónőket kiképezték és kibocsátották, hasonló tiszteletben kell részesítenünk.

Már ezekből is láthatja a «Győrmegyei Közlöny» t. szerkesztője, hogy nem egészen úgy ítélt a «Női proletárok» című czikkében, a mint az igazság hozza magával. És mint kir. tanfelügyelőhöz, most is tehetjük azt a kérdést, hogy hát egy ilyen «Női proletár» czikket, mielőtt közölte volna, nem lett volna-e jobb, közölni olyanokkal is, a kik e tárgyban talán avatottabbak, tájékozottabbak s így neki is talán jobb tanácsot adhattak volna.

De további észrevételeinket későbbre hagyván, menjünk át a *b)* alatti megjegyzésre, hogy t. i. «egyszer csak ott lettünk — a czikk szerint — hogy csak özönlött a tanítónők serege s nem *vala* hová őket elhelyezni s lett egy semmire se használható tanítónői proletárság».

Erre is felelünk t. kir. tanfelügyelő úrnak a következőkben:

A kezünknél levő hiteles adatok szerint 1881/2-ig az állami tanítónőképezdéken keletkezésök óta tanképesítési vizsgálat útján tanítónői oklevelet nyert 1712 tanítónő, ezek közül meghalt 27, tovább képeztetik a polgári tanítónőképezdében 62, működik tényleg mint tanítónő 1233, férjhez ment oly módon, hogy tanítónői állomást nem is kíván, 102; nincs tehát állomása 192 okleveles tanítónőnek, de ezek közül tudtunkkal nehány mint zene- vagy munka-mesternő van alkalmazva, 13 posta- és távirdai hivatalnál nyert állomást, 26 nem is akart állomást foglalni el, mint jobb módú szülők gyermekei, otthon vannak. Ezek szerint olyan képesített tanítónő, a kikről fel lehet tenni, hogy állomást keresnek, de eddig még nem kaptak, körülbelül 150 van. Ez az a proletár tanítónői sereg. De ezeknek is egy része magán családokban, mint magán tanítónő, legalább kisegítő életmódot nyer. Láthatni mind ebből, hogy még eddig tanítónői proletárságról komolyan nem lehet szó nálunk, Magyarországban, és a győrmegyei kir. tanfelügyelő úr említett czikkében egy kissé elvetette a sulykot, székelyesen kifejezve, a midőn tanítónői proletárságról egy hosszú czikket közölt.

Azt is figyelembe kell venni itten, hogy a tanítónők iránt a vidéki városban s községekben is mutatkozó rokonszenv mellett feltehető, hogy minden jobb módú község igyekszik iskoláinál ez után is tanítónői állomásokat is szervezni és — véleményünk

szerint — csak egy pár jó termő év kellene s tömegesen rendszeresíttetnének újabb meg újabb tanítónői állomások, a mikor aztán megint szükség lesz az okleveles tanítónőkre. De az is előttünk áll, hogy az ország pénzügyeinek javultával a közoktatási miniszter is egyszer csak nagyobb összeget nyer a törvényhozásnál népiskolai célokra s akkor megint új fejlődés indul, s a nőtanítók is kerestetni fognak.

Tehát a közölt statisztikai adatok és megjegyzéseink után, azt hisszük, jogosítva vagyunk kimondani, hogy az idéztük lap azon javaslata, mely szerint három tanítónőképezde azonnal megszüntettessék, még egyátalán nem következett be, ilyen megszüntetésre most még semmi ok sincs.

Hiszen képesített tanító és tanár, ügyvédségre, orvosi pályára, tisztviselőségre, sőt tanfelügyelői állomásra aspiráló s részben kvalifikált egyén is van elég állomás nélkül, aránylag jóval több, mint állomás nélküli tanítónő. Egyáltalán semmiféle pályán a succrescentiát nem lehet úgy és oly arányban nevelni, hogy az épen az üresség be jövő helyek mennyiségének feleljen meg. Még az iparosságra s kereskedelemre képzett ifjak között is ideig-meddig sokan vannak várakozásban, állomás nélkül. Azért nem csapatik nagy lárma a proletáriátus miatt, a mi — meggyőződésünk szerint — épen a tanítónőknél a legkevésbé igazolt.

De menjünk tovább. A fentebb jelzett *c)* pont szerint, a végzett tanítónők, a kik állomást nem kaptak, semmi egyébre nem valók, nem tudnak semmi női dolgot, a legegyszerűbb ételt sem tudják megfőzni; lesznek tehát elégedetlen női proletárok. És ezzel kapcsoljuk össze a következő *d)* pont alatt mondottakat is, melyszerint az idegen nevelőnőket a vagyonosabb családoknál nem pótolhatják és nem szoríthatják ki ezek a női proletárok; mert sem nyelveket, sem zenét nem tudnak; sőt még a legközönségesebb illemi, tehát társadalmi míveltségi fogalmakkal sem bírnak. — Ezek bizony nagyon kemény vágások az állami tanítónőképezdék és magyar közoktatási kormány ellen. Ezek szerint a közoktatási miniszter s annak tanácsadó tisztviselői felette rövidlátók és gyámoltalan emberek a győri tanfelügyelőhöz képest, a ki most egy-

szerre napvilágra hozza mind azon elhibázott és sajnálatra méltó dolgokat, melyek a női tanítóképezdékre nézve eddig elkövettettek. És ezeket elmondja *vala* a kir. tanfelügyelő úr nem a maga miniszterének, a honnan esetleg felvilágosítást nyerhetett volna, s némely javaslatai talán figyelembe is vétettek volna, — hanem lapjai olvasóinak, a kik nagyobb részint nem ismerik a dolgot s elhihetik czikkirónak, a miket mond.

Ezekre megjegyzéseink ezuttal a következők:

1. Már a tanítónőképezdék első szervezete s tantervének az orsz. törvény alapján megállapításakor az volt a fő irányelv, hogy mindenekfelett az elméleti és gyakorlati *nevelésre* fektettessék a fősúly, s hogy a leendő tanítónők eljárási ügyességet, megnyerő modort és finomabb alkalmazkodást nyerjenek. Azután jöttek csak az elméleti ismeretek, melyeknek megszerzésére nézve szintén megfelelő intézkedések tétettek; mert a magyar közoktatási kormány ugy gondolkodott, hogy első ugyan az okos és gyakorlati nevelés által andandó ügyesség és társadalmi míveltség; de érteni kell aztán a növendékeknek a pozitiv tudományokból is annyit, a mennyi az elemi s illetőleg polgári iskolákban kell, hogy értelmesebb szülők és előljárók előtt esetleg magokat ne kompromittálják. Ezért tudni kell valamit alaposan és biztos tájékozottsággal a magyar nyelvből, földrajzból, történelemből, számtanból stb.

Későbbi rendeletekkel ez s különösen a gyakorlati irány folyvást javíttatott a tapasztalatok szerint. Mert hiszen a minisztérium nem tulajdonított magának soha csalhatatlanságot. Közegeinek, a kir. tanfelügyelők, intézeti igazgatók, igazgató-tanácsok s egyes kiválóbb tanügyi emberek véleményeit mindig szivesen meghallgatta és figyelembe vette, és javított évről évre az állami tanítónőképezdék nevelési s tanítási állapotán. — A jó tanácsadók közt azonban a győrmegyei t. tanfelügyelő urat, a kinek felügyelete alatt évek óta szintén egy tanítónőképezde áll, sohasem tisztelhettük; most áll elő először saját lapjában beszélvén a világnak oly módon, mintha vád alá akarná helyezni a maga miniszteriumát.

De a mi legkülönösebb, az, hogy oly állításokkal áll elő,

melyek nagy tájékozatlanságra vallanak és a dolgok tényleges állapotát nem hiven tüntetik fel.

2. Már eleitől fogva a tantervben a gazdasszonykodásra, a konyhában a főzésre, sütésre, a mosóházban a mosásra, azaz ezek gyakorlati megtanulására utasíttattak és köteleztettek a növendékek; tudtunkkal ez a gyakorlat meg is volt még Győrött is, az ottani kir. tanfelügyelő szemei előtt is. Tehát, hogy a tanítónőképezdei növendékek a háztartás dolgairól, konyháról, mosásról stb. semmit se tudnának s így ha állomást nem kapnának, otthon a családban semmi hasznukat venni ne lehetne, a valótlansággal határos, felületes és könnyelmű állításnak kell vennünk.

3. Minden tanítónőképezdéhez kert is van csatolva, a győri tanítónőképezde szép, nagy kertje több év előtt épen a Gönczy miniszteri tanácsos, e tekintetben is orsz. jutalmat nyert, kiváló szakember terve szerint beosztva, hol nemcsak az esthetikus dísznövirágok, hanem mindenféle konyhanövény s gyümölcsfák, ugy ipari hasznos növények tenyésztése is, hozzá méhészet is van csatolva egy buzgó és minden tekintetben kitünő igazgatónő fővezetése alatt. Azt állítani tehát, hogy a tanítónőképezdei növendékek egyátalán praktikus, hasznos háztartási ismereteket nem nyernek és állomást mindjárt nem kapva, hazatértökkor — mint hasznavehetetlenek — a családnak csak terhére vannak, ismételjük, hogy ilyen állítás a tényleges állapotokkal semmikép sem egyeztethető meg.

4. De menjünk tovább. Épen azért, hogy minden tanítónő tudjon minden női házimunkát, már évek előtt rendelt a miniszter minden tanítónőképezdéhez egy-egy speciális női kézimunka s házi ipari tanítónőt is, kijelentvén, hogy minden leendő tanítónőnek tudni kell saját kezével megcsinálni mindenféle házimunkát, fehérneműt, ágyneműt, viselő ruhát, felső ruhát, s a mi egy háznál előfordul, mindent. Ez sok évek óta gyakorlatban is van. A czélzott, jó eredményről tanuskodnak is az egyes tanítónőképezdék a minden év végén bemutatott női kézimunkakiállításokon kívül, a sz.-fehérvári, budapesti, kolozsvári nagyobbszerű s részben országos női kézimunkakiállítások is, melyeknek fényes eredménye, a

magyarországi nőknek s női kézimunka-intézeteknek (ide számítva a tanítónőképzőket is) dicsőséget szerzett. Hát t. czikkíró úr mindez semmi? Mindez a mellett bizonyít, hogy a magyar állami tanítónőképzők a női kézimunkák gyakorlati mívelésében nullák?

5. Még van egy mondani valónk. Mielőtt a t. tanfelügyelő úr talán gondolkozott volna is arról, Trefort miniszter úr már több év előtt reá jött, hogy az idegen nyelvekben és zenében valamivel több gyakorlatot kellene adni a tanítónőképezde oly növendékeinek, a kik több készültséggel léptek az intézetbe, hogy az ilyenek esetleg nevelőnőkké is kiképezhessék kellően magokat s jobb családokban lassanként kiszoríthassák az idegen, felületes nevelőnőket. Így rendelt a miniszter franczia tanítónőket a budai, győri, pozsonyi képzőintézetekbe és külön órákat engedett a zenéből a budai képzőben. Vált is ki már több olyan derék, ügyes és mívelt nevelőnő, hogy akárhová beillenék. Igaz, hogy épen ezeket a legjobb tanítónői állomásokra elkapják; de hát ott is missziót teljesítenek; mert megnyerik a városok míveltebb köreit s azok gyermekeinek nevelése és képzése az iskolákban reájok bízatik. Ezt sem kell kicsinyelni.

De hát épen a mint Vargyas tanfelügyelő úr is szíveskedik elismerni, a miniszter úr egy speciális nevelőnői intézetet is alapított, hol a jól készült növendékek német, franczia, angol nyelvekben, a zenében teljesen kiképezhetik magokat s ezek lassanként a külföldi nevelőnőket is kiszoríthatják.

Ezek szerint megtörtént tehát minden, a mi ezen irányokban a viszonyokhoz képest történhetett már eddig is. Az általunk most csak vázlatosan előadottak után illethetik-e az állami tanítónőképző-intézeteket azok a vádak, a melyeket a «Győrmegyei Tanügy» felhozott? És illethetik-e a magyar közoktatási miniszteriumot? Ítéljék meg t. olvasóink.

Hiszen egyik-másik tanítónőképzőintézetbe az igazgatótanács a helyi összeköttetések folytán vehetett fel olyan növendéket is, a kit előképzettsége s társadalmi míveltsége miatt jobb lett volna nem venni fel; ezek aztán sántikálhatnak az intézetben. De ilyen

egyes hibás eljárásért a rendszert, a szervezetet és miniszteriumot tenni mintegy felelőssé: azt legkevésbbé egy állami tanítónőképezde igazgató-tanácsának elnökétől s kir. tanfelügyelőtől lehetne várni.

Neki tudnia kellene a dolgok valóságos állását és ha véletlenül nem tudná mégis: felvilágosítást mindig kérhetne s kaphatna illető helyről, mielőtt sajátságos, tájékozatlan czikkeket bocsátana világgá, az ország egyik fontos intézménye, a tanítónőképezdék jó hírnevének rovására.

Mindezek után, azt hiszszük, bátran elmondhatjuk, hogy Magyarországon női proletárokról s különösen tanítónői proletárokról beszélni komolyan nem lehet; ilyen osztály nálunk — legjobb tudomásunk szerint — nincs. Az utóbbi 14 év alatt állami tanítónőképezdékben kiképzett tanítónők túlnyomó nagy része tanítónői állást foglal el és becsülettel és igen hasznosan működik a népnevelés s különösen a régebben nálunk annyira elhanyagolt leánygyermek-nevelés nagy fontosságú ügyének előbbvitelében. Nem hiszszük, hogy az ország valaha megbánja, hogy ezen igazán szükséges intézeteket törvényhozásilag létre hozta s áldozott évenként azok fentartására.

Hiszen legjelesebb pedagogusaink s leggondolkozóbb hazánkfiai hirdették évtizedek óta, hogy az annyira elhanyagolt női képzést, rendszeres oktatást és nevelést gyorsan kell előmozdítani. Ennek főfeltétele, hogy értelmes és ügyes magyar tanítónőket képezzünk. Ezt átláthatja akárki. Az, hogy az eddig képesített tanítónők közül vagy 150 még nem nyert állomást, semmi aggodalomra nem adhat okot senkinek, annyival kevésbbé, minthogy azok egy jelentékeny része nem is akar állomást elfoglalni, vagy legalább válogat az állomásokban s akárhova nem megy el. Néhány lehet az állomásnélküliek közül gyengébb is; ezek jól is teszik, ha otthon maradnak. Általában pedig családjukra és a társadalomra nézve ezek is hasznosabb egyének azokkal az ismeretekkel s különös gyakorlati ügyességekkel s női kézimunkákban való jártassággal, miket a tanítónőképezdékben tanultak, mintha mindezen ismeretek nélkül maradtak volna.

A közoktatási miniszterium több rendeletében kimondta s utasításul adta az illetőknek, hogy kisasszonyt ezen intézeteknek nem czéljok nevelni, hanem okos és munkás tanítónőket, a kik bárhova jussanak, magokra s környezőikre nézve hasznosak lehetnek. És hogy az ilyen női elem terjedjen nálunk még az iskolák körén kívül is, bizony arra szükség van.

Ismételjük tehát végül t. olvasóink és a nagy közönség megnyugtatására, hogy tanítónői proletárság nálunk, Magyarországon nincs s a «Győrmegyei Tanügy» említett czikke komoly alappal nem bír, ama czikk tárgya aggodalomra okot senkinek nem adhat.

Buzogány Áron.

A BOLDOGSÁGRÓL.

FELOLVASTATOTT AZ ORSZ. KÖZNEVELÉSI EGYESÜLET F. É. ÁPRILIS HÓ 21-ÉN TARTOTT ÜLÉSÉN.

(Első közlemény.)

I.

Tisztelt hölgyeim és uraim!

Ha a boldogsággal valakit olyan könnyen lehetne megajándékozni, mint a boldogságról írni; ha oly könnyű módon lehetne másokat boldoggá tenni, mint másoknak a boldogságról felolvasást tartani: akkor méltóztassék elhinni t. hallgatóim, hogy e vendégszerető ház mindenkorra a boldogság székhelye lenne, akkor a t. hölgyeim és uraim a föld legboldogabb teremtményei közé tartoznának; mert én mostani boldogságomról, arról t. i. hogy ily díszes társaság előtt felolvasást tarthassak, lemondanék és csak azt tenném, a mi által a t. hallgatóság boldogságát létrehozhatnám. De a szó gyorsabb a tettnél, a boldogság megszerzése nehezebb a boldogság leírásánál.

Azonban engedjék meg azon megjegyzésemet, hogy *könnyű* és *nehéz* viszonylagos fogalmak, ép úgy mint a boldogság és boldogtalanság. — S vajjon miért?

Ha a ragyogó gyémánt, a jóillatú rózsa vagy az iriszszínű gyöngy leírását a boldogság leírásával összehasonlítjuk, bizonyosan meg fogják engedni, hogy a boldogság természetrajza valamivel homályosabb, mint ezen felsorolt drága és szép termények természetrajza és hogy a boldogságról való felolvasás sokkal nehezebb mint az imént említett három kincs fölötti értekezés.

A *gyémántot* lehet keresni, találni, mutatni; a *rózsát* lehet látni, szagolni, leszakítani és a *gyöngyöt* szintén megtalálhatjuk a kagylóban és színpompájával gyönyörködtethetjük a nézők szemeit. A boldogság is értékes kincs, gyönyörű virág és a legértékesebb gyöngyök egyike, de hol látható, hol kereshető, hol található meg?

Talán a föld belsejében vagy a virágkert közepén, vagy a tenger mélyében? «A boldogság utáni szüntelen törekvés és kapkodás sorsa az emberiségnek és mégis mily kevesen érik el e kincset.» Mondja a bölcs.

Rögös az ut, a min járok,
Keresem a boldogságot;
Pedig a kik megtalálták,
Azt mondják, hogy soh' se látták

így nyilatkozik a költő.

A *gyémántot* lehet csiszolni, a *rózsát* lehet *ápolni*, a *gyöngyöt* lehet simítani; de miképen kell a boldogsággal elbánni, hogy valódi, maradandó boldogság legyen.

«Il faut être heureux, c'est la fin de tout être sensible; c'est la premier desir, que nous imprime la nature, et le seul, qui ne nous quitte jamais. Mais ou est le bonheur? Qui le sait? Chacun le cherche, et nul ne trouve. On use la vie à le poursuivre, et l'on meurt, sans l'avoir atteint», mondja Rousseau.

A *gyémántot*, a *gyöngyöt* az ékszerárusnál, a *rózsát* a kertésznél kisebb nagyobb összegért meg lehet szerezni. De mely árért kapható a boldogság kincse és hol szerezhetjük meg a boldogság kövét? «Az ember mindig boldogság után fáradott, sok jót s hasznost talált a küzködésben, de mint az alchimista, soha nem azt, mit keresett», mondja báró Eötvös József.

Azért minden időben voltak theologusok, bölcselők, költők, kik a boldogság lényegét gondolkodásuk tárgyává tették.

Csak az újabb kor pedagogusai nem méltatják a boldogságot elég figyelemre. Boldogult Molnár Aladárunk pedagogiai enciklopédiájának első kötetében, mely «Néptanítók ismerettára» czím alatt jelent meg, az *A* betütől a *D*-ig minden pedagogiai fogalmat

megtalálunk, de a míg ezen kötetben Amerikáról, Khináról kimerítő czikkek fordulnak elő, addig a boldogságról még csak említés sem történik.

Sőt Németországban is jelent meg egy pedagogiai enczikloпédia, még pedig *tizenkét* vaskos kötetben; de ezen ép oly terjedelmes mint becses műben a boldogság tárgyalása nem részesült figyelemben.

Mintha a szülőknek, a nevelőknek, és a tanítóknak nem kellene tudni, hogy mi a boldogság lényege és miképen kell a rájuk bizottakat boldogságra nevelniök!

Ha valaki oly merész s azt az elvet állítja fel, hogy a boldogság az emberi cselekvések leghatalmasabb ösztönzője, rúgója, hogy mindenki boldogul akar élni és hogy ennek következtében a gyermekeket úgy kell nevelni, hogy egykor képesek legyenek saját magukat és másokat is boldoggá tenni, az illetőnek azonnal szemére vetik, hogy az önzésnek és az *eudémonizmusnak* hódol.

Ezen hamis nézet következtében az állami kormányozásnál és az ifjuság nevelésénél különböző ferde és káros intézkedéseket kell észrevennünk.

Így pl. nincs állam, mely törvényben rendelné, hogy az oly szegény napszámos, ki nehéz munkájával magát és családját harmincz éven át becsületesen és hűségesen fentartotta, nyugalomdíjjal vagy más elismeréssel jutalmaztassék meg, hogy ez által más napszámosokat is becsületességre és erkölcsös életmódra serkentsen.

Vannak iskolai hatóságok, melyek jónak találták az ezelőtt életbe lépett jutalmak kiosztását megszüntetni, de czélszerűnek tartják a tanulók visszariasztására a testi büntetést az iskolába behozni.

A mostani nevelési rendszer inkább a visszariasztást alkalmazza; pedig jobb volna ezen elvet a serkentés elve által pótolni. Mostani nevelésünk az ifjuságot megfosztja a jelentől, hogy a jövőben a szerencsétlenségtől megőrizze. Az eudémonisztikus nevelő az ifjuságot nyájasság, vidámság és szeretet sugalta szigorúság által akarja a munkára, becsületes törekvésre szoktatni, hogy egykor a

lét küzdelmét vidámsággal és bátorsággal kiállhassa és hogy majdan boldog legyen és másokat is boldogítson.

Még mindig a szokás dönt a tantárgyak megválasztásánál. Az előítélet, a divat irányadók a tudományok behozatalánál.

«Nem arra nézünk, — mondja Spencer Herbert, hires angol bölcselő — hogy mely tudomány ér legtöbbet; hanem, hogy melyikkel arathatunk legtöbb tetszést, becsületet, tiszteletet; melyik emel magasabb társadalmi polczra, melyik biztosít nagyobb befolyást, melyikért süvegel meg inkább a tömeg.»

Az eudémonisztikus tanító a tantárgyak valódi értékét, belbecsét latolja s a tanítandó tudományok és ismeretek jótékony hatását boldogságunk előmozdítására való tekintettel vizsgálja.

Igaz ugyan, hogy a tanítók az iskolában meg-megkérdezik a gyermekektől, hogy «*boldog*», «*boldogság*», «*boldogtalanul*» minő beszédrészek, de ha a gyermek tudja is, hogy «boldogság» főnév, akkor még nem tudja, mi szükséges arra, hogy ő maga és embertársai boldogok legyenek. Igaz, hogy a szülők boldog új évet kívánnak gyermekeiknek s teljes szívből ohajtják gyermekeik boldogságát, de kár, hogy nem vezetik nevelésöket úgy, hogy képesek legyenek önmagukat, másokat és különösen szüleiket boldogítani.

Azért bátorkodtam ezen díszes társaságban mai felolvasásom tárgyává a boldogságot tenni és azért vagyok bátor t. hallgatóim becses figyelmét a következő pontokra irányozni:

1. Mi a boldogság lényege?

2. Mik a boldogság ismertető jelei a filologusok, ethikusok, pszichologusok és theologusok nézetei szerint?

3. A boldogság egyáltalában valami jó-e és iparkodjunk-e azt elérni?

4. Felállítható-e a boldogság mint legnagyobb jó, melynek elérésére az ifjuságot képesítenünk kell?

5. És ha igen, miképen kell az ifjakat a boldogságra nevelni?

6. Melyek a boldogság akadályai?

II.

Az első a mit véleményem szerint tennünk kell az, hogy a boldogság fogalmával tisztába jöjjünk.

Hogy megtudjuk, mit értsünk tulajdonképen «*boldogság*» alatt, forduljunk először a nyelvhez, a *filologusokhoz*.

«Boldog» az Akad. nagy szótár szerint a «*bol*» gyökből származik, mely annyit jelent mint «teljes» = «voll». A boldogság a jó állapotnak *teljes* és *bő* voltát jelenti. A közmondás pl. ezeket mondja: Első *boldogság* a jó ész. Vagy Nagy *boldogság* a jó házasság. Halála előtt ne mondj senkit *boldognak*. A *boldogság* szó értelemére nézve rokonságban áll a *szerencse* szóval, de míg *ez* a sors egyes esetbeli kedvező adományát jelenti, addig *amaz* alatt a szerencse több adományainak *folytonos* élvezetét értjük. Míg *emez* a kedvező véletlentől függ, addig *amaz* megelégedett lélekből ered. A közmondás pl. azt mondja: Mindenhez *szerencse* kell, még a lólopáshoz is. Jobb egy marok *szerencse*, mint egy zsák ész. Forgó a *szerencse*, nincs állandó kincse. Nincs oly égető *szerencsétlenség*, melyben egy szikra jó szerencse ne volna. Engedjék meg, hogy két híres művész életéből egy epizodot elbeszélhessek, mely a *vak szerencse* hatását tünteti fel.

Mozart, midőn még fiatal és ismeretlen volt, Nana nővérével és Constance nevű kedvesével sétálni ment. Nagyon óhajtotta volna kedvesének szíve érzelmeit kinyilvánítani, de testvérének jelenléte őt visszatartotta. Rövid idő mulva hirtelen eső keletkezett; de egyiküknek sem volt esernyője; Mozart nővére panaszkodott, hogy új ruhája és kalapja tönkre fog menni. Mozart szivesen segített volna, de nem ejthette módját. Azonban bátraké a szerencse! Egyszerre észrevette Mozart, hogy bizonyos távolságban egy előtte ismeretlen férfi megy, egy nagy vörös ernyővel. Azonnal felhasználta a kedvező véletlent, utána szalad és kérdezi az ismeretlentől, vajjon nem volna-e hajlandó testvérét az eső ellen oltalmába venni. Hosszú kérés után az ismeretlen beleegyezett.

Mozart testvére az eső ellen megvédve, az ismeretlennel együtt ment; ő meg kedvesével, későbbi nejével, utánuk indult és

felhasználta az alkalmat, hogy kedvese előtt szíve érzelmeit feltárja. A mint haza értek, Mozart megköszönte az ismeretlen szivességét, neki viszont szolgálatot igért és ezzel ajánlta magát. Az ifjuból világhírű zeneszerző lett. Sok évvel később egy idegen, ki magát Schikaneder nevű lipcsei szinházi igazgatónak mutatta be, felkérte Mozartot, hogy írna számára egy víg operát. Eleinte vonakodott Mozart. De a mint Schikaneder igazgató nagy szomorúan elbeszélte súlyos anyagi helyzetét és Mozartot emlékeztette a vörös esernyőre és akkor tett igéretére, t. i. hogy viszont szolgálatot fog tenni, Mozart a lipcsei szinházi igazgató kérését teljesítette és igy ezen vörös esernyőnek — ezen szerencsés véletlennek — köszönhetjük az általánosan kedvelt «*Varázsfuvola*» című operát.

Az akkori órát mindketten a *szerencse* órájának nevezték.

A «boldogság» franczia nyelven *felicité*; németül *Glückseligkeit*; a szerencsét pedig amaz «*bonheur*»-nek, emez «*Glück*»-nek nevezi.

De mit veszünk észre? Azt, hogy ezen két fogalmat nagyon gyakran felcserélik. Ha pl. a közmondás azt tartja: «boldog ki más kárán tanul», akkor a nyelv a fennevezett két fogalmat már nem különbözteti meg tisztán egymástól.

Nagyon gyakran lehet hallani ezen közmondást is: «Kiki a maga szerencséjének kovácsa». Itt már ezen szót «szerencse» más értelemben használjuk, mert szerencséjét öntudatosan, saját erejével senki se készítheti; *az* a külső viszonyoktól függ, de a boldogság gondolatainktól, érzelmeinktől, vágyainktól és tetteinktől függ. Boldogságunk megszerzésére, fenntartására képesek vagyunk közreműködni; azt tehát kovácsolhatjuk, de a szerencsét nem.

III.

Látjuk tehát, hogy a nyelv bennünket néha cserben hagy, a mennyiben ezen szavak által majd a véletlenséget, majd a legmagasabb kéjt fejezi ki.

Kérdezzük tehát a *jósokat*, a *theologusokat*: mi a boldogság és hol találhatjuk azt?

A szentírásban a «boldogság» szó elejénte hosszú életet, jó aratást, egészséget és gazdagságot jelentett.

«Tiszteljed atyádat és anyádat, hogy hosszú életed legyen e földön, melyet a te urad, istened ad neked.»

De midőn a jósok és a papok észrevették, hogy gyakran épen azok, a kik Isten parancsolatait követték, betegségbe, szerencsétlenségbe estek: azt kezdték tanítani, hogy a földi boldogság megvetendő és hogy a jámborok a túlvilágban fogják boldogságukat feltalálni. Ég és föld küzdenek az emberi lélekért. «Fel hozzám!» hí az ég és énünk jobb része visszhangozza szózatát. «Le hozzám!» kiált a föld s érzékiségünk vele tart, mondja egy költő.

Azon nézet és azon hit, mely minden népnél el van terjedve, t. i. hogy a földi boldogság inkább szerencsétlenség, mert csekély szerzett érdemünk jutalmául szolgálhat csupán s bennünket az égi boldogságtól megfoszt, a következő legendában találja kifejezését: Egy jámbor tudós ember igen kedvezőtlen körülmények között élt. Nem volt semmije, hogy magát és családját fentarthassa. Nem volt füteni való fája s nem volt kenyere, hogy éhségét csillapítsa. Ekkor így szólt hozzá felesége:

— Férjem, a mi életünk igen sanyarú. Mit gondolsz, mindig így lesz-e ez?

— Hát mitévők legyünk, feleségem?

— Mi tévők legyünk? Az nagyon egyszerű. Te jámbor ember vagy s a túlvilágon bizonyára nagy osztályrész jut számodra a boldogságból; kérd meg tehát Istent, hogy egy kis részt ebből juttasson ki már ezen a világon.

A jámbor ember zaklatva, szorongatva nejétől, végre engedett a kérésnek. Imádkozik és míg ebbe mélyedve szemeit az égre emeli, a magasban egy fényes tárgyat pillant meg, mely lassan-lassan lefelé ereszkedik és lábaihoz hull. *Egy arany asztalnak tömör aranyláb volt az.* A szegény tudós reszketve emeli fel a kincset és majd hogy sirásra nem fakad. — Attól a pillanattól fogva mindig úgy érezte magát, mintha felháborodott keblét lelkiismerete marczangolná.

Lefekszik ágyába, de nem képes aludni. Végre azonban

mégis elalszik, de oh mily borzasztó álom. A tudósnak álmában úgy tetszett mintha az égbe lett volna áthelyezve. — A mennyei terem csak úgy ragyogott az aranytól és drágakövektől, körös-körül, a már boldogultak ültek a mennyei lakoma mellett és mind-egyik előtt volt egy drága asztal egészen aranyból. A tudósnak is úgy tetszett mintha ő is asztala mellett ülne; de oh! az ő asztala folyton himbálózott és ingott, mert egyik lába hiányzott.

A jámbor férfi ijedten ébredt fel és így kiáltott: Istenem! Istenem! oh csak vedd vissza ajándékodat! Tehát inkább lemondott a földi javakról, csakhogy a mennyei boldogságban teljesen részesüljön.

De t. hallgatóim a földünkön élő 1400 millió ember közt nagyon sokan vannak, kik nem elégesznek meg az égi boldogsággal, kiknek hite a még várandó paradicsomkert, a hetedik ég, a nirvana, a menyország iránt nagyon gyenge lábon áll, s kik az égi boldogság mellett még a földi boldogságban is részt akarnak venni, kik a mennyország örömein kivül még a földi világ élvezeteit is élvezni akarják.

Mit mondjunk ezeknek a boldogságról? Elküldjük őket a bölcsészekhez.

IV.

Buddha azt ajánlotta tanítványainak, hogy legyenek koldusok és elégedjenek meg a legcsekélyebbel. Minél kevesebbre van valakinek szüksége annál boldogabb. Minél több kívánságról mond le valaki annál könnyebben éri el a boldogságot.

Erre megy ki minden bölcseségünk:
Hogy meg vagyunk elégedve!
Mégis mi kevés jut nekünk
Boldogságból, ez életbe'!

Aristoteles szerint a *boldogság* az összes emberi tevékenység czélja és abban áll, hogy az ember saját lényegéből folyó feladatát betöltse. *Boldog az, a ki egész életén át az erénynek megfelelőleg tevékeny, és az élethez szükséges külső eszközökkel kellően el van látva. Aristoteles szerint a boldogság nem külső javakban, kényelemben s*

érzéki élvezetekben, hanem a léleknek okosan és erélyesen folytatott meg nem szűnő tevékenységében áll, tehát a tökéletes erényben.

Ezen nagy szellem felfogása még most is a leghelyesebb, mert az ember természetének megfelel. Nagyon szépen mondja egy franczia bölcsész: «Comme les plantes cherchent la lumiere, ainsi les hommes cherchent naturellement le bonheur». Egészen eltérőleg nyilatkozik a boldogságról a *stoikus iskola*. *Anthisthenes* szerint a boldogság az élet akadálya s mert inkább rossz, mint jó, azért nem tekinthető törekvésünk legfőbb czéljának. A külső javak, egészség, gazdagság, dicsőség stb. nem bírnak becscsel, mihelyt ezektől valakit meg is lehet fosztani. A megelégedés, a takarékosság, a bölcs függetlensége, — ezek voltak a cynikusoknál a legfontosabb erények, és a legczélszerűbb eszközök a boldogsághoz.

Ezen tant az ókori görög bölcsek közül sokan követték, a mint azt *Diogenes* életrajza mutatja, kiről a történet azt beszéli, hogy nagyon kevés táplálékkal megelégedett, mezítláb járt és kelt, egy hordóban lakott és Nagy Sándor azon kérdésére: Mit kívánsz tőlem, Diogenes? azt válaszolta: «Térj ki egy kissé utamból, hogy a nap rám süthessen!» A mit a bölcsészek rendszerűl és életelvűl tanítottak, azt a *költők* szép mesékben, versekben hirdették, a népnek, mint ez a következő ismeretes meséből is kiderül.

Egy távoli ország királya veszélyes betegségbe esett, és midőn már az orvosok is lemondtak róla, a király miniszterei egy általánosan ismert, csodatevő remetéhez fordúltak tanácsért, a ki ezt tanácsolta: «Szerezzétek meg a királynak egy *boldog* ember ingét, és ő meg lesz mentve a haláltól.» Magok a miniszterek is útnak indúltak, hogy egy *boldog* embert találhassanak és ennek ingét átnyújthassák a királynak. Meglátogatták a herczegek, a grófok pompás palotáit, a gazdag polgárok gyönyörűen feldiszített házait. De hiában jártak. Mindenkinek volt elégedetlenségre oka, senki sem volt teljesen boldog. Végre, midőn egy erdőn mentek keresztűl, találkoztak egy egészséges szénégetővel, ki egy csomó fát vitt a fején. Elmentek vele szegény kunyhójába, honnét egy egészséges asszony és két szép gyermek jött a szerető férj és apa elébe. A miniszterek már örültek, mert látták, hogy itt ezen sze-

gény sátorban lakik a boldogság és azt hitték, hogy a király megmentőjére akadtak.

Kérdezték a szénégetőt, hogy mi kívánsága volna, mert vendégszeretetét hálával akarják viszonozni.

Meglepetésükre azt hallották, hogy semmi kívánsága nincs, mert egészen *boldog*. Megmondták azután neki, hogy ők a király miniszterei, és hogy csak egyedül ő az, a ki a király életét megmentheti, ha a királynak adja az ingét. «Nagyon szívesen odaadnám a királynak ingemet, — mondá a szénégető — de nincsen. Boldog vagyok a nélkül is.

Ha igaz is, hogy a megelégedés a boldogsághoz vezet, mégis ez a boldogság egyedüli forrásának nem tekinthető. A túlságos megelégedés törekvésünket bénítja. Kívánságok, remények, gondok, fáradságok nélkül valódi boldogság nem gondolható. Azért nagyon szépen mondja báró Eötvös József «Gondolatok» című művében:

«Félig közmondássá vált, hogy csak az boldog, kinek szükségei nincsenek, s valóban helyesen is, ha boldogságunk alatt csak azt értjük, hogy az élet gondjai s csapásaitól mentek legyünk. Mentől kevesebbre szorulunk, mentől kevesebbet érezünk, kivánunk egy szóval mentől kevesebbet élünk, annál kevesebbet szenvedünk, s ily értelemben csakugyan az a boldogabb, ki nem született, vagy a nem lét állapotjához, mint a cretin, közel áll.

Ha azonban a boldogság alatt nem negativ, hanem positiv fogalmat értünk, épen az ellenkező meggyőződésre jutunk. Mert, miután minden szükség kielégítése élvezetet nyujt, sőt miután nincs oly élvezet, melyet nem szellemi vagy anyagi szükség kielégítésének köszönünk: világos hogy boldogságunk mértéke *kielégíthető* szükségeink számában keresendő.»

Az *epikuristák* szerint a *kedv*, az *öröm*, a *boldogság* életünk, törekvésünk és kutatásunk czélja. De mig *Aristippus* a víg jelen, a kellemes pillanat, az élvezet után tanít törekedni, addig *Epikur* már különbséget tesz a testi és szellemi élvezetek közt, úgy szintén a pillanatnyi és állandó boldogság közt. Tehát a boldogságról már az ó-korban is különböző nézetek uralkodtak.

Ebből keletkeztek különböző világnézetek mint pl. A *hedonizmus*, az *eudémonizmus*, az *optimizmus* és a *pesszimizmus*. A *hedonizmus*, az *élvezettan* az ifjabb Aristippus görög bölcsész rendszere, a mely az érzéki gyönyört tekinti az ember legfőbb javának.

Az *eudémonizmus a boldogságról szóló tan*, vagyis azon rendszer, mely a boldogságot teszi minden erkölcsi törekvés és cselekedet elvéül.

Kant a híres königsbergi bölcsész az eudémonizmus legnagyobb ellene volt; mert nézete szerint a boldogság elve az erkölcsiség halála, és az ő *főelve* pedig, hogy a jót kell tenni, mert jó, t. i. az erény iránti szeretetből.

Az *optimizmus*, azt állítja, hogy a világ, a látszó tökéletlenségek daczára olyan tökéletes a minő lehet.

Leibnitz «Theodice» czímű művében mondja «Isten a lehetséges világok közül, melyeket esze kigondolt, tökéletessége szerint a legjobbat választotta és hozta létre.

Az *optimizmus* bennünket víg kedélyállapotra serkent, és szerencsés jövőre nyújt reményt. Ezen világnézet védelmezi az életet azon meggyőződésben, hogy ez több örömet hoz, mint fájdalmat, és hogy az emberiség mindig tökéletesebb lesz.

Göthe az optimizmus költője, világnézetét következő szavakkal fejezi ki:

Csak vígan át az életen,
Csak nem csüggedve semmiben!
Végy csókot lányok ajkiról
A bolondot csúfold ki jól,
Így jó szerencse jár veled,
S az élet kulcsát megleled.

A *pesszimizmus* ellenben elítéli az életet, mert végeredménye nagyobb fájdalom mint öröm.

«Az élet óránkénti, naponkénti, hetenkénti és évenkénti, kis, nagy és nagyobb viszontagságai csalfa reményeivel és váratlan baleseteivel — mondja Schopenhauer, — oly világosan hordozza magán valaminek bélyegét, mely minket az életkedvtől megfoszt, hogy felette nehéz felfogni, miképen lehetett ezt félreérteni és magunkkal elhitetni, hogy az élet azért volna, hogy hálával élvez-

zük, és az ember azért volna a földön, hogy boldog legyen. Minden a mi keletkezik, megérdemli, hogy tönkre menjen, és azért jobb volna ha semmi sem keletkeznék.» Schopenhauer az életet folytatólagos csalásnak tekinti, mind kicsinyben, mind nagyban, és egy franczia íróval így kiált fel: «Le jeu vaut-il bien la chandelle?»

Arany János, a pesszimizmus hangján, így nyilatkozik a világról:

A világ egy kopott szekér,
Haladna, de nem messze ér;
Itt is törik, ott is szakad,
Soh se féljünk, hogy elragad.

A világ egy régi mente,
Moly, penész, por, összeette;
Folt sem állja, foldani kár,
Czérna után szakad mindjár.

A világ egy tói malom,
Néha tenger vize vagyon;
Néha csepp sincs, úgy kiszárad:
A mint kéne sohse járhat.

A világ egy vén muzsikás,
Nem tud ő már kezdeni mást;
Minden hangból húz csak felet,
Minden nap egy nótát feled.

A világ egy rozzant csárda,
Rossz menedék télbe, nyárba;
Télben fázol, nyárban ázol,
Mégis benne éjszakázol.

Lederer A.

ARANY JÁNOS ÉLETÉBŐL.*

Egy nemzet ifjúságának szellemi nevelésében főtényezőkként kell szerepelni azon nemzet legkitűnőbb irói elmeszüleményeinek. A görög ifjúnak Homéros volt a fő tanulás tárgya; nálunk Arany János van arra hívatva, hogy iskoláinkban az irodalmi oktatás középpontjává váljék. Rajta kívül hiában keresünk költőt irodalmunkban, a kinél a nemzeti érzület és felfogás az általános műízléssel, — a magas röptű ideálizmus józan reálizmussal oly összhangzatosan párosúlna; a kinél nyelvünk népies anyaga oly szabatos formákban és költői díszben jelennék meg. A kifogástalan tartalomnak kifogástalan alakkal való egyesülése az, mely Aranyt iskolai auktoraink közt a legfőbb polczra emeli s neki ott legjogosabb helyet biztosít. Ezért van a «Toldi» részletes magyarázata tanítástárgyúl kitűzve minden magyar középiskolában; ezért veszsznek föl iskolai olvasókönyveink mind több-több darabot Aranytól: ezért indúl ki Greguss az elbeszélő költészet műfajainak tanításánál Arany költeményeiből (L. a «Jeles írók isk. tárában» «Arany János balladái», magyarázta Greguss Ágost); ezért látjuk szívesen azt az aprólékosságig menő szorgalmat, melylyel Lehr Albert legújabban Arany Toldi-ját magyarázta.

Hogy Aranynyal mennél jobban megismerkedjünk, hogy szelleme kincseihez mennél közelebb jussunk: ez nekünk, magyar tanítóknak, mindig fontos föladatunk lesz. Arany életéről s működéséről oly kimerítő s nagy becsű tanúlmánynyal még nem rendelkezünk, mint a minőket, eddigelé nálunk egyedűl állókat a maguk

* «Arany J. életéből». Írta Ercsey Sándor. Gyulai Pál előszavával és Arany János 60 levelével. Budapest, 1863. Ára 2 forint.

nemében, Gyulai Pál írt Vörösmartyról és Katona Józsefről. Addig is tehát, míg Aranynak hozzá méltó életirata készen lesz: fel kell használnunk a meglevő életrajzi adatokat, a leendő életrajz forrásait. Arany János életrajzi vázlatát, az önéletrajzot, folyóiratunk múlt évi IX. és X. számában egész terjedelmében közöltük. Ez az önéletrajz a költő életének csakis külső változásait adja nagy vonásokban; ellenben a költő lelkébe, lelki fejlődésébe engednek pillantást vetni Arany azon levelei, melyek halála óta napvilágot láttak. Ide tartoznak Aranynak Petőfihez írott levelei, melyeket a Petőfi válaszaival együtt az «Egyetértés» a múlt hónapokban tett közzé, melyeknek egy kötetben leendő teljes és magyarázatos kiadását, az ígéret szerint, bizonyára nagy érdeklődéssel várja a mívelt olvasó közönség. Ilyen továbbá az a 60 levél, mely csak a napokban jelent meg azon könyvben, melynek címét itt följegyeztük.

E kötetben *Ercsey Sándor*, szalontai ügyvéd és földbirtokos, a költő sógora, azon levelek jó részét teszi közzé, melyeket Arany kőrösi tanársága kezdetétől, tehát 1851 őszétől, egész haláláig hozzá intézett. A közlő e leveleket emlékezetéből merített érdekes magyarázatokkal köti össze, s bevezetésül, mintegy 50 lapon Arany ifjúkoráról s férfi korának elejéről közöl nagyrészt eddigelé még nem ismert adatokat. Aranyt nem mint költőt tűntetik föl e lapok, hanem mint *embert*. S nekünk épen erre van szükségünk, ha a költőt meg akarjuk érteni. Látjuk, mint küzd ifjú korában, hogy tanulását folytathassa; mint küzd az élettel később, míg végre oly állásra vergődhetik, mely jövőjét némileg biztosítja; látjuk a jó fiút, a mint ápolja világtalan atyját; a mint a csapást érezve, az ő lelkét is a folytonos levertség és borongás felhője födi.

Arany már ekkor szalontai tanító, mint akkor nevezték: korrektor, volt. A hivatalos lakást, mely neki bizonyos kényelmet nyújtott volna, s hol nyugton élhetett volna tanulmányainak, nem foglalta el, mert világtalan atyját, ki egyedül maradt volna az ősi fedél alatt, s ki a szomszédságban lakó leányához átköltözni vonakodott, nem akarta magára hagyni. Később, midőn a szegény öreg csakugyan leányához költözött, a jó fiú nem mulasztott el egy

napot sem, hogy atyját meg ne látogassa. S mily nagy lehetett öröme, midőn édes atyja, két évi vaksága után, minden orvoslás nélkül visszanyerte szemevilágát! Erről, s apjának nemsokára bekövetkezett haláláról írta visszaemlékezésül a Bolond Istók I. énekének 75. és 76. versszakában a következőket:

«Ketten valánk ott — számra legalább —
Leszerelt hárfán a két szélső ideg;
Egy alpha, egy ómega a család
Tépett könyvéből: ifjú és öreg.
Én, ősz apámmal. Nem magam tehát.
De hol van oly magány, oly bús, rideg,
Mint mikor ő ott ült, az élet árnyán,
S én virraszték szemének éjszakáján!

Szemének éje, lelkének borúja
Nem gyötri többé. Még azt a napot
— Előbb, mint a halált — meglátta újra...
Szerencsésb mint Izsák, megáldhatott.
Majd életét lenyomta önnön súlya,
Az évhalmaz — tömegbe roskadott,
Mint ama bálvány, mely ércz és ragyog
Felül — csupán alapja rossz agyag».

Majd részletesen elbeszéli e könyv írója, mily nehézségekkel kellett Aranynak megküzdenie, míg a szalontai aljegyzői állást elnyerhette; ezután nemsokára megnősült, s a hivatalával járó terhes munka között is szorgalmasabban hozzá kezdett látni költői tanúlmányaihoz. A «Toldi» megírására, mely 1846 nyarán aránylag igen rövid idő alatt készült el, csak az éjjeli és kora reggeli órákat, úgyszólván lopva fordíthatta; a szomszéd házban ez időtájt egy csizmadia legény keservesen fújta a klarinétot egész éjfélekig, mely műkedvelősködés az Arany türelmét nem ritkán kemény próbára tette. — A szabadságharcz alatt a sok katonajárás jóval szaporította a jegyzői teendőket, oly fontos átkelési helyen, minő Szalonta volt. Arany a legnagyobb buzgalommal járt el mindebben s nem ritkán ki volt téve a nyers katonák gorombáskodásának is. Ő különben mint katona is részt vett a forradalomban: 1848 telén, mint a szalontai nemzetőrök főhadnagya, mintegy 10 hétig szol

gált Arad ostrománál. Erről írja a Bolond Istók 2. énekének 6-ik versszakában:

«Óh láttam én (hisz ott is voltam egyszer;
Tenni kevés — de halni volt esély)
Győzelmeid napját»; — — — — —

Ezután elmondja körülményesen az író, hogyan vált meg Arany a szalontai jegyzőségtől s ment miniszteri fogalmazónak a kormányhoz. A mint a muszka invázió ténnyé vált, szabadságot kérve, haza sietett kis családja védelmére. A katasztrófa után néhány szalontai barátjával ő is bujdoklásnak indúlt; mert neki, mint a «Népbarát» volt segédszerkesztőjének, méltán lehetett az elfogatástól tartania; de ez elfogatás se ekkor, se később nem történt meg; Arany «*azon csaknem páratlan egyének közé tartozott, kiknek se addig, se azontúl egész élete folytán ellensége vagy haragosa nem volt;* s így nem találkozott senki, a ki rá a figyelmet felhívta volna». Rövid idei bujdoklás után visszatért Szalontára, s mert a jegyzői lakból már előbb ki kellett volt hurczolkodnia, lakást bérelt, majd 1850 elején egy kis házat szerzett s oda vonúlt családjával. Ez épen a föntebb említett szomszéd csizmadiának a háza volt, melyről aztán a költő elénekelte, hogy: «Se nem csapszék, se nem bolt, csizmadia-műhely volt». Erre vonatkozik a «Háziúrság» czímű borongó hangulatú szép idyllje is.

Ez utóbbiban kertjét is fölemlíti. Ercsey elmondja Aranyról, hogy csakugyan milyen szenvedélyes kertész volt. Szalontán még a forradalom előtt nehány hold földet osztottak ki gyümölcsösnek. E földből Arany is megvett egy holdnyi területet s azt részint szőlővel, részint sajátkezűleg nemesített gyümölcsfákkal be is ültette, s ez ültetményeit, midőn oda néha kisétálgatott, nagy szenvedélylyel gyarapította és ápolgatta.

«Kertészkedem mélán, nyugodtan,
Gyümölcsfáim közt bibelek».

E kedves gyümölcsfákról még Kőrösön laktában sem feledkezett meg. Szalontai ingatlanait ugyanis sógora felügyeletére hagyta, s 1852 elején aprólékos útasításokat ad fáiról Ercseynek,

egyik levelében: «A fáskertre is gondolok, hogy van az? A fákat hernyóztasd meg, szedesd le necsak a levélben függő tojásokat, hanem az ágakon levő gyűrűket (kakuknyál) is; mert az idén még több hernyó lesz, mint tavaly, s ha a legszemesebben nem hernyózunk, kiveszti a fákat, mint tavaly a Kis Istvánéit. De a hernyózásnak megvan az a haszna, hogy a fa tavaszszal mindjárt kizöldülhet, virágozhat; s midőn már a hernyó-karaván a szomszédtól át szokott mászni, akkorra levelei megerősödtek, gyümölcse kiképződött, s így az ártalom sokkal csekélyebb» stb.

E pár sor szolgáljon mutatóúl arra nézve, mily könnyedén, minden írói gond nélkül vannak papírra vetve azon levelek, melyekről itt szó van. Nekünk ép ezért érdekesek, mert a lélek közvetlen nyilatkozatait találjuk bennök; írójuknak, mikor írta, esze-ágában se volt, hogy valaha közönség elé kerüljenek. E levelek tartalmának legnagyobb részét családi és gazdálkodási ügyek teszik; amazok között mint *férjet* és *családapát*, emezek között mint *takarékos gazdát* látjuk Aranyt szemünk előtt.

Lelkét, férfi kora óta, folytonosan foglalkoztatta az a vágy, hogy annyi vagyonkát gyűjthessen magának, a mennyi elegendő lesz arra, hogy öregségében nyugalomba térve, hátralevő napjait családja körében, múzsájának s kedvtöltéseinek szentelhesse. Célját a vagyonszerzésben el is érte, de a «független nyugalmat», úgy a mint ő képzelte, soha. E zsongó vágyaknak ad utólagos kifejezést az 1880-ban megjelent «Epilogus» című gyönyörű költeményében, akkor, midőn már vágya teljesültéről végkép le kellett mondania:

— — «Egy kis független nyugalmat,
Melyben a dal megfoganhat,
Kértem kérve;
S ő (t. i. az élet) halasztá évről-évre.

Csöndes fészket zöld lomb árnyán,
Hová múzsám el-elvárnám,
Mely sajátom;
Benne én és kis családom.

Munkás vídám öregséget,
Hol, mit kezdtem, ebben véget...
Ennyi volt csak,
S hogy megint ültessek, oltsak.

Most, ha adná is, már késő;
Egy nyugalom vár — a végső:
Mert hogy' száll'on,
Bár kalitja már kinyitva,
Rab madár is, szegett szárnyon».

Arany takarékos gazda volt. Tanúlhatna tőle e tekintetben is sok magyar család. Szerényen, igények nélkül, de tisztességesen élt mindig. Már kőrösi tanársága alatt, midőn 600—700 forint évi jövedelemből kellett fentartania családját, kezdett egy kis tőkét félre rakosgatni. Írói díjaiból, a mit lehetett, félre tett; egyszer még gabonát is vett nyereségre; megtakarított összegecskéit sógorához küldözte Szalontára, hogy az ott tisztességes kamatra biztosan elhelyezze. Pestre költözése (1860) után lapjai jövedelméből, egyéb írói díjaiból, szalontai házának árából annyira szaporodott tőkéje, hogy 1864-ben már egy (Szalontához közel eső) kis földbirtok megvételére gondol. E földet, mely Szalontán leendő letelepedését volt biztosítandó, az említett év végén csakugyan meg is vette. A földbirtok 200 holdnyi, s vételára 19,000 forint volt, melynek egy részét kölcsönnel födözte. Ezen lépésre elhatározólag folyt be azon körülmény is, hogy leánya, Juliska, 1863. augusztusban szalontai papné lett, Szél Kálmán ref. lelkész neje. Nemsokára Szalontán házat is akart venni, hogy oda vonúlva, leánya szomszédságában élje le napjait. E tervét csakhamar szétkúszálta leányának 1865-ben történt halála, valamint az akadémiai titkárságnak, csupán barátjai sürgetésére történt elfogadása. 1868-ban már így ír Erdeynek a Szalontára költözés ügyéről: «Sz.-ra engem sok körülmény vonz még most is: szeretném annak a kis árvának (a Toldi Szerelmében megénekelt Szél Piroskát érti) fejlődését naponként látni s benne megifjodni. Szeretnék közel lenni ahhoz a kicsiny sírhoz, hogy, ha isten akarja, mellé temetkezhessem. Szeretnék veletek egyszerű visszavonúltságban dégálni a természet kebelén, férfias örömökben részesűlni. Subsistentiám is, az ottani körűlményekhez mérve talán biztosítva lenne. De másrészről, ha elgondolom: 1. hogy a mai nemzedéknek ott már csaknem idegen vagyok; 2. hogy oly kis körben, apró hivatalos és társadalmi boszantásoknak bizony én is ki lennék tán téve, jobban, mint Pesten, kivált a mostani zavaros, fölfordúlt világban; 3. hogy végre is Laczi (fiát, A. Lászlót érti) sorsa Pesten van megállandósítva; ha ezeket, efféléket elgondolom, kezdek rátérni, hogy félrevonúltságomnak alkalmasabb helye lenne Pest, mint Szalonta». Arra

határozván tehát magát, hogy Pesten vonúl nyugalomba, szándéka volt eladni a szalontai birtokot, hogy árán kisebbszerű pesti házat vegyen. A házvétel tervéről azonban, a szédelgésig emelkedett árak miatt már 1868-ban végkép letett. Megtartotta az akadémiai hivatalt s az akadémia palotájában nyugalmas lakása maradt. 1869-ben a nagyszülők magukhoz vették a kis árva unokát, Piroskát; s ezentúl már ennek neveltetése is Pesthez kötötte őket. Ugyanezen évben eladta Arany a szalontai birtokot is s árát részint kölcsön adta ki, részint értékpapírokban helyezte el.

Hogy a gazdálkodási és pénz-ügyekben is mily emberszerető nemes lélek volt, mutatja a következő kis történet: Arany nagyobb összeget kölcsönzött egy szalontai földbirtokosnak; a kölcsönösszeget betáblázták az adós vagyonára, s az adós e mellett még kezest is állított, ki vagyonát szintén lekötötte jelzálogi biztosítékúl; de ez utóbbira a követelést nem kebelezték be. Évek múlva a fekvő vagyon értéke nagyban csökkent, s Ercsey nem tekintvén többé elegendő biztosítéknak az adós jelzálogát, figyelmeztette Aranyt, jó lenne a kölcsönzött összeget a kezes vagyonára is bekebeleztetni. Erre aztán Arany így ír Ercseynek 1874. nov. 22-én: «Köszönöm szíves figyelmedet, de én nem akarom azt a lépést megtenni oly emberek ellenében, kik nekem nem tartoznak. Nem venném lelkemre, hogy N. fizetésképtelensége esetében a kezesek exequáltassanak. Az ember, barátságból, vagy tán mert N. pár száz forinttal segít rajta, oda írta nevét a kötelezvényre; most én azért talán egész fekvőségét megterheljem, hogy ne is mozdúlhasson? Bízom a szerencsére; ha az eddigi biztosíték nem elég, készebb vagyok a tőkét, vagy egy részét veszélyeztetni, mint jóhiszemű ártatlan emberek romlását okozni».

Látjuk e levelekből azt is, mennyit kellett Aranynak élte nagyobb részében betegeskedéssel küzködnie. Már kőrösi tanárkodása alatt folytonos fülzúgásról, fejfájásról, levertségről, munkakedv hiányáról panaszkodik. Ez életrajzi adatok közlője elmondja e bajok gyanítható okát is (bár a kedélyborongás nyomai alighanem még korábbra vihetők vissza). Arany ugyanis az 1852-i nyári vakációt szalontai rokonainál töltötte. Sógorával elmentek egy

szomszéd pusztára egy ismerősüket meglátogatni. Forró augusztusi nap volt, s megfürödtek a közeli patakban egy elhagyott vízimalom mellett: a vízfogóról mintegy két ölnyi magasból leomló hideg víztömeg kellemes zuhanyúl szolgált. Arany kelleténél hosszabb ideig használta e zuhanyt, s utána mindjárt s azután többször is főfájásról panaszkodott; s e baj, mint leveleiből látszik, mind jobban megöröködött benne. «A tavaszszal, — így ír Ercseynek 1856-ban, — sokat szenvedtem fő- és kedélybajommal... De most sem vagyok egészen jól, nem is leszek talán soha. E bajnak ródd fel, hogy lusta vagyok a levelezésben; sokszor egy levél megírása is nehezemre esik; sokszor hozzá fogok, s oly sötét az, hogy szét kell tépnem, nehogy mást is untassak vele. Ki kell lesnem a perczet, midőn kedélyem elég nyugodt és derült, hogy írhassak». Orvosai, kikhez folyamodott, májbajt konstatáltak. A 70-es években a karlsbadi gyógyhelyre járt, időszerű enyhülést keresni. Élte utolsó éveiben látása és hallása is meggyöngült. Mennyi baj alatt kellett roskadozni annak a nagy léleknek! Mennyivel több nagyszerű művet alkothatott volna a költő, ha nem kellett volna lesnie az alkalmat, keresnie a kedély folytonos borongása közt a derültebb időközöket, midőn múzsájának áldozhatott! S e nagy és nemes lélek ennyi súlyos szenvedések közt is mindig megtartotta egyensúlyát. Zúgolódás nélkül tűrte soknemű bajait. Soha se családjával, se más vele érintkezőkkel nem éreztette rossz kedvét; sőt ha neje és unokája valamikor betegségbe estek, ő háttérbe szorítá saját szenvedéseit s ritka gyöngédséggel teljesítette ápolói kötelességét.

Élte utolsó éveiben teljesen visszavonúlt a nyilvánosságtól; csak családja vagy nehány legközelebbi barátja körében érezte jól magát és sokszor kereste a magánosságot. Ha ily magános óráiban hosszan-hosszan elgondolkozott a szenvedő ősz költő: a múlt ezer szenvedése közt sok szép emléknek is kellett fölmerűlnie képzeletében, s boldogítnia kellett őt azon öntudatnak, hogy kötelességét, mint ember, mint hazafi, nemesen teljesítette; a jelenre tekintve, érezte a szeretet azon melegét, mely környezetéből reá sugárzott, — a dicsőség fényével nem sokat törődött; s a jövőbe tekintve, látnia kellett azon világosságot, s látásán enyhületet éreznie, —

melyet szelleme a késő századokra vet, s melynek sugarai nemzete késő unokáinak szívében is a szép, jó és nemes csíráit fogják ébreszteni és növekedésre serkenteni. Annyi szenvedések után is így meghalni — csak boldogúl lehetett. Azt hiszem, ha így fogjuk fel a dolgot, nem kell szánakozással tekintenünk Aranynak szenvedésekben gazdag életére; így talán egyenlő mértékben láthatjuk felosztva a fényt és árnyékot a költő lelkében és életében.

Íme nehány részlet abból a könyvből, mely Aranyt, mint embert ismerteti velünk. Olvassuk el az egészet; belőle nemcsak életrajzi ismereteket, hanem életbölcseséget is fogunk meríteni!

Komáromy Lajos.

MENEDÉKHÁZ TANÍTÓNŐK SZÁMÁRA.

A magyarországi tanítók közérzületének emelkedését kiválóan jellemzi az a tény, hogy most, midőn országszerte panaszkodnak az egyleti élet pangásáról, nemcsak az árvaház ügyét karolták fel csaknem szokatlan buzgalommal, hanem már egy újabb humanisztikus jellegű közintézetnek, a tanítónők menedékházának megalkotását tervelik. Az eszmét a népnevelők pesti egyesülete hozta felszínre, mely e hó 8-án tartott szakosztályi ülésén Zirzen Janka elnöklete alatt 15 tagból álló állandó bizottságot küldött ki oly czélból, hogy a szakosztály által elvileg föltétlenül s egyhangúlag helyesléssel fogadott eszmét részleteiben megvitassa s a kivitelre vonatkozólag tervet készítsen.

E füzetek olvasói előtt fölösleges ily intézet fontosságát s humanisztikus jelentőségét fejtegetni. A külföldi példák már magukban eléggé igazolják, hogy ily intézetekre szükség van s azok valódi társadalmi hiányt pótolnak. Nálunk, hol a vallás- és közoktatásügyi miniszter jelentése szerint már 1881-ben 2039 tanítónő működött s hol a népszámlálás adatai szerint az apáczákat ide nem számítva 3574 tanítónő s 1732 nevelőnő volt, még ha e számnak csak 5%-át tekintjük is olyannak, mely a menedékház jótékonyságát igénybevenni hajlandó vagy épen kénytelen, eléggé megokolva volna egy intézet felállítása. De ha tekintetbe vesszük, hogy a tanítónők legnagyobb részben, sőt mondhatjuk, csaknem általában olyanok, kik hazulról vagyonnal nem rendelkeznek s sokan közülök meg vannak fosztva még attól is, hogy családi kört alkothatnának, ha nem feledjük el továbbá, hogy a működő tanítónők száma folyton szaporodik s a dolog természeténél fogva évről-évre többen lesznek azok, kik öregség vagy más okok miatt munkaképtelenekké válnak, még nagyobb okkal s még több melegséggel kell pártolnunk ezt az eszmét, mely biztosítást nyújt az iránt, hogy a szegény elaggott vagy munkaképtelen tanítónők

nem lesznek magukra hagyatva, nem lesznek kénytelenek a vén szűzek vagy szerencsétlen özvegyek szomorú magánossága fölött panaszkodni, mely magánosság még a férfinak is borzasztó, de a művelt nőre nézve jelen társadalmi viszonyaink között a legnagyobb csapások egyikének tartható.

Nem szükséges, mondjuk, az ily intézetek jogosultságát igazolnunk. Ha állítanak honvédmenedék-házakat, szegények házát s más azilumokat, a tanítónők is jogosan megkövetelhetik kartársaiktól s a művelt társadalomtól, hogy ily irányú humanisztikus törekvéseiket e ömozdítani igyekezzenek, megkövetelhetik annál inkább, mivel a magukra hagyatott nők sorsa sokkal inkább igénybeveheti a közrészvétet, mint a férfiaké.

Más kérdés azonban, hogy e mozgalom megindítása a jelen viszonyok között üdvös s czélszerű dolog volt-e s lehet-e már most is némi kilátás a sikerre, avagy jobb lett volna azt későbbi jobb időkre halasztani?

Bizonyos tekintetben mindenkor hibás dolog egy már fölvetett humanisztikus eszme életrevalósága s időszerűsége fölött vitatkozni. A vitatkozás a lelkesültséget s buzgalmat, mely az ily eszmék megvalósításánál elengedhetlen, rendesen lohasztani szokta. A jelen esetben azonban nem kell félnünk az ily föltett kérdések káros hatásától. Tizenöt hosszú év telt el azóta, hogy hazánkban a tanítónőket tömegesebben alkalmazzák, s ez évszám egymagában eléggé döntő érv a menedékház felállítása mellett. Nehány évvel ezelőtt még korai lett volna erre gondolni; ma midőn már idősebb tanítónők nem tartoznak a ritkaságok közé, s az új alkotmányos korszak alatt alkalmazott tanítónők nagy része is érzi a sötét előjeleket, melyek őt egykori jövőjére, a nemszeretem napok bekövetkezésére gondolni ösztökélik, a menedékházat előtérbe tolni nemcsak nem fölösleges, de mindenesetre szükséges. Ki tudja, mikor, hány évi nehéz munka után létesülhet még csak ez intézet s ki számol addig a könnyekről, melyek az időközben munkaképtelenné s elhagyatottá lett tanítónők keservéből erednek?»

De ne is féljünk, hogy ily intézetet a jelen viszonyok között megalkotni nincs erőnk. Elismerem én, hogy a közönség áldozat-

készsége szokatlan nagy mértékben van igénybe véve, s maga a tanítói kar a még mindig kellően meg nem erősödött Eötvös-alap s az árvaház érdekében szinten ostromolja őket. De ki áll jót arról, hogy ez a jövő években is nem így fog lenni? Folyton fejlődő s rohamosan haladó társadalmi életünk új és új teendőket tol előre, melyek elől kitérnünk nem lehet s nincs oly év az utóbbi időkben, de a dolog természeténél fogva nem is lehet, mely kevésbbé venné igénybe a nagy társadalmat, mint a megelőző év. Jobb s alkalmasabb korszakra tehát egyelőre nem is számíthatunk. Nem számíthatunk különösen azért, mert egy nagy társadalmi mozgalom, az ezredéves jubileum, évről-évre jobban igénybe veszi az emberek figyelmét. Most kell tennünk, most kell megindítanunk a mozgalmat, mert megtörténhetik, hogy pár év mulva már késő lesz s legalább egy évtizedig kell várnunk, míg az ezredéves jubileum zajos korszaka elmúlik.

Két megbecsülhetlen föltételünk s előnyünk van különben a tanítónők menedékházának létesítése érdekében, mely előnyök minden körülmények között, de most különösen kezeskednek, hogy az eszme nem lesz üres frázis.

Egyik tagadhatlan előny, hogy a közvetlenül érdekelt egyének, a tanítónők, képesek tenni s még nincsenek elfáradva a társadalmi működésben. Míg a férfiak nagy része már-már vissza kezd vonulni az egyleti élettől, a tanítónők, mint ilyenek, mindeddig igen kevés életjelt adtak magukról s kevéssé tanusították a korszellem létezését maguk körében. Speciális eszméjök, konkrét s lelkesíteni képes czéljok nem volt eddig: a tanítónők menedékháza azonban ilyen, s ha valami, ez eszme képes őket föllelkesíteni s tevékenységre buzdítani. S hogy csakugyan képesek tenni, egy pár adat, föl-fölcsillámló csillagfényhez hasonlóan, eléggé bizonyíthatja. Ki ne emlékeznék arra a fényesen sikerült estére, melyet a budapesti VI. kerületi tanítói kör czége alatt a lövöldében tényleg egyes tanítónők rendeztek? Kinek ne jutna eszébe Zirzen Janka igazgatónői jubileuma alkalmából volt tanítványai által tett alapítvány? Ha akkor tettek s buzgóan működtek, tenni fognak most is. Szomorú sorsra jutott kartársaik s esetleg (ki

tudja előre a sötét jövőt!) saját boldogságuk forog koczkán s a nő nem játszik, nem haboz, ha tudja, hogy a boldogságról van szó, ha szíve rejtekében egy meleg érzelem fut végig s átérezte, hogy tenni kötelesség s haboznia oly bűn, mely állandó lelkiismereti furdalást szerez.

Van még egy másik nagy előnyünk is, s ez abban áll, hogy a menedékház felállításánál nem szükség kizárólag a jótékonyságra appellálnunk. A tanítónők aziluma nemcsak oly tanítónőknek s nevelőnőknek szükséges, kik nyomor miatt nem tudnak máskülönben megélni, de olyanoknak is, kik bár szerény nyugdíjaikból vagy másnemű jövedelmeikből életök utolsó napjait anyagilag biztosítottnak érzik, családi kör hiánya vagy más körülmények miatt egészen magukra hagyatvák. Ezeknek még nagyobb szükségök van a menedékházra, mint a szegényeknek. Az aggleány, ki idegen körben, s nem ritkán legközelebbi rokonainál is folytonosan csak gúnynyal találkozik, a szerencsétlen özvegy, ki egymás után vesztette el szülőit, férjét s gyermekeit, az elöregedett nevelőnő, kit neveltjeinek családja kíméletből eltűr, de éreznie kell, hogy e kegyelemkenyér oly keserű, az elvált asszony mély lelki bánatával: — ezek s ezekhez hasonló szomorú alakok fognak majd kopogtatni a menedékház ajtaján. Nem kenyeret kérnek ők, nem eltartást, mert hiszen arra még volna máskülönben is kilátásuk, de kedvesebb s a mindennapi kenyérnél is nélkülözhetlenebb kincset: a szeretetteljes otthont, melyet a sors elragadott tőlök. S képzelhető-e, hogy e jótékony intézet elzárkozik panaszaik elől? Bizonyára nem. S ha fölveszi ezeket is maga körébe, a mint hogy másként nem tehet, legalább a mennyire e szerencsétlenek tanítónők is, az intézet fölállítása s rendes fentartása jelentékenyen megkönnyíttetik általa. Igen sok részben a társadalomnak csak előlegezni kell a tanítónők menedékházára szükséges összegeket, s azok egy része, mint akármely részvénytársaságnál, kamatostul megtérülhet.

Sőt maga a tisztán jótékonysági adomány is meg van könnyítve az intézetnél az által, hogy az egyes tanítónőket képző intézetek mintegy magvát s kiindulási pontját képezhetik a gyűj-

téseknek. Az igazgató s tanítói kar lelkes fölhívására mindenütt képesek az intézet volt s jelenlegi tanítványai oly alapítványokat gyűjteni egybe, melyekből itt a menedékházban kizárólag az intézet volt tanítványai helyeztetnek el, s a menedékház igazgatósága szívesen meg fogja adni nekik azt a jogot, hogy ily alapítványok után a kijelölést gyakorolják. Jelenleg az országban 6 állami, 10 felekezeti tanítónő-képző intézet, 2 kisdedóvó-nőket s egy iparos-tanítónőket képző intézet létezik. Ha ezeknek csak fele karolja is föl lelkesedéssel az ügyet, s egy-egy alapítványt tesz, az intézet felállítása már nagy részben biztosíttatik.

Nincs tehát semmi ok a habozásra. Ragadjuk meg szeretettel s a kellő lelkesedéssel a tanítónők menedékházának eszméjét s kezdjünk a munkához. Intézzen a bizottság mindenekelőtt körleveleket a tanítónőképző intézetek igazgatóságaihoz, hogy a maguk körében külön gyüjtő bizottságot alakítsanak, mely lehetőleg minden tanítónőt megkeressen s ívekkel lásson el. Keressük föl küldöttségileg a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy, mint a mozgalom törvényes őre s természetes gyámolítója, a tanfelügyelőkhöz s egyházi főhatóságokhoz intézendő körlevél által segítsen humanisztikus törekvéseink megvalósításában. Buzdítsuk fel a bizottság tagjait, hogy az egyletekben s a sajtóban mindenütt erősen s lelkesen hangsúlyozzák a tanítónők azilumának eszméjét s igyekezzenek azt minél szélesebb körben népszerűvé tenni. S végül, mert az ország lüktető szíve a főváros, honnan az eszmék legjobban terjednek el a vidék minden zugához, alakítsunk egy helyi bizottságot is, vagy bízzuk meg a helyben létező tanítónőképző intézetek tanári karát, hogy nyilvános előadások rendezése, röpiratok kiadása s a jövő őszszel rendezendő jótékony czélú mulatságok előkészítése által igyekezzenek szerezni jó barátokat s az elmaradhatlan pénzt.

Ne aggódjunk, a mozgalomnak lesz sikere. A vezérek s munkások a társadalom érezni s lelkesülni tudó tagjaiból, a tanítónőkből kerülnek ki. S csalódnom kell-e, ha azt reménylem, hogy a munkások sorában ott fogjuk látni e füzetek minden olvasóját is? Nem hiszem, nem hihetem. György Aladár.

A TANÍTÓNŐK MENEDEKHÁZÁNAK TERVEZETE.*

I. Alakulás és czél.

1. A «Népnevelők egylete» által kezdeményezett «Menedékház tanítónők számára» országos jellegű s miként a tanítók más közös humanisztikus irányú alapítványai s intézetei p. az Eötvös-alap és árvaház kizárólag helyi vagy egyes egyesületi érdekeknek nem szolgálhatnak, ez is idővel az említett intézményekkel kapcsolatban lehetőleg közös kezelés és ellenőrzés alatt állhat ugyan, de önállósága és speczialis czéljai megóvásával.

2. A menedékház czélja — az alább következő pontokban kiszabott korlátokon belül — a magyarországi tanítónők s nevelőnőknek ideiglenes, vagy szükség esetén állandó elhelyezéséről gondoskodni, s különösen agg napjaikban közös gyámolítást nyújtani. Részletezve : a menedékház

a) mérsékelt díjért s amennyiben lehetséges egészen ingyen ideiglenes tartózkodási helyet s ellátást nyújt keresztülutazó, vagy a menedékház helyén ideiglenesen tartózkodó tanítónőknek s nevelőnőknek ;

b) ugyane helyen működő tanítónőknek s nevelőnőknek kívánságukra mérsékelt díjért huzamosb időn át ellátást ad;

c) nyugalomba lépett vagy munkaképtelenné vált tanítónőknek állandó otthont biztosít ;

d) Szegénysorsú tanítók özvegyeinek s felnőtt árva leányai-

* A «Népnevelők egyesülete» által kiküldött bizottság a reá bizott feladathoz képest a «tanítónők menedékházának» vázlatos tervezetét f. hó 18-án tartott ülésében elkészítette. Ugyanakkor folyóiratunkat hivatalos lapjának választván, a jelen tervezet közlésével megbizta. A tervezetet s vele a «menedékház» ügyét melegen ajánljuk t. olvasóink figyelmébe. Szerk.

nak — még ha azok nem tanítónők is — ideiglenes tartózkodási helyet ad;

e) a helyben működő tanítónők s nevelőnők társadalmi életének középpontúl szolgál; könyvtárával, olvasó és társalkodó termével a bentlakó s kint működő tanítónők közt összeköttetést létesít;

f) a tanítónők, nevelőnők s gyermekkertésznők elhelyezéséről mérsékelt díjért gondoskodik, s társadalmi állásuknak biztosítására s az önsegélyzésre vonatkozó törekvéseiket lehetőleg működési körébe vonja.

3. Az országos tanítónői menedékház részint alapítványokból, részint évről-évre gyűjtött s részben tőkésített vagyonból tartatik fenn, mely vagyont más czélra használni nem lehet.

II. Illetékesség.

1. A menedékház jótékonyságát *mint fizető tagok*, vagy mint *alapítványi helyet élvezők*, vagy eshetőleg — az intézet erősbödésével — *olyanok, kik* később megállapítandó *évi befizetések által helyet biztosítottak maguknak* az intézetben, hosszabb időn át vagy állandóan igénybe vehetik:

a) oly okleveles tanítónők, nevelőnők, kik tényleg működnek, kik belépésük előtt legalább három évig nyilvános iskolában működtek, vagy a tanítást önfentartási eszközül használták;

b) okleveles kisdednevelőnők és gyermekkertésznők, kik e pályán legalább három évig gyakorlatilag működtek;

c) Magyarországon bizonyítványt nyert külföldi nevelőnők, zongora- és nyelvmesternők, ha e pályán hazánkban legalább 10 évet töltöttek, s magyarországi honosítást nyertek.

Minden más esetben az intézet igazgatósága határoz. Feddhetetlen erkölcsi viselet s szennynélküli mult a felvételnél elengedhetetlen kellékek.

2. A felvétel felett az intézet igazgatósága az alapítványt tevők ajánlási jogának tekintetbevételével határoz. A felvétel az alapítványi helyekre élethosszúságra terjed.

3. Ideiglenes tartózkodásra a benlakás felügyeletével megbízott egyén szóbeli engedélye is elegendő. Ugyan ő jogosított a vendégek befogadására is, kik azonban csak nők vagy 15 éven alól levő gyermekek lehetnek.

III. Alapítványok és gyűjtések.

1. Az örök alapítványok összege, melynek teljes befizetése után az alapító vagy örökösei egy különben jogosított tanítónő számára ingyen helyet biztosíthatnak, 4000 forintban állapíttatik meg.

2. A hazánkban levő állami s felekezeti tanítónőképző intézetek, a kisdedóvókat, s iparos tanítónőket képző iskolák, s az állami felsőbb leányiskolák igazgatói felhivatnak, hogy intézetök körében s volt tanítványaik közreműködésével ily alapítványok beszerzésére gyűjtéseket eszközöljenek.

3. Magánosok által eszközölt gyűjtések, s az intézet másnemű bevételeiből befolyt összegek fordíthatók a rendes kiadások fedezésére, s a másik rész tőkésíttetvén, azokból uj s uj alapítványok létesíttetnek, melyek alapján a jótékonyságot az igazgatóság felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül osztja ki.

IV. Átmeneti intézkedések.

1. Addig míg 5 alapítvány összege be nem folyik, a menedékház ügyét, egy e czélra az országos tanítógyűlés által felkért, s Budapesten levő 10 tagú (köztük 6 nő) állandó bizottság kezeli, mely egyúttal a további kezelésre vonatkozó szabályzatot is elkészíti.

2. A begyűlt összegeket, mihelyt azok 100 forintnál többet tesznek ki, a bizottság pénztárnoka az Eötvös-alap pénztárnokának adja át, ki ezeket, valamint az alapítványokat is külön kezeli, s minden év január havában a bizottság pénztárnokával együtt arról részletes jelentést ad, mely jelentés a bizottság által felülvizsgálatra a szaklapokban és napilapokban is közöltetik.

3. Az emlitett intézeteknél, vagy más helyeken alakúlt gyűjtő

bizottságok az állandó bizottság elnökségének félévenként jelentést adnak be.

4. Az állandó bizottság hivatalos közlönyéül a «*Nemzeti nőnevelés*» című havi folyóiratot választja, időről-időre azonban megkeresi a «Néptanítók lapja» és a «Fővárosi lapok» szerkesztőségeit is, hogy közérdekű közleményeit minél tágabb körben terjeszszék.

5. Az állandó bizottságban a vallás- és közoktatásügyi miniszterium által kinevezett biztos, valamint az alapítvány-tevők megbizottjai, a mennyiben alapítványaikat már teljesen befizették, tanácskozási és szavazati joggal bírnak.

A POGÁNY MAGYAROK MŰVELTSÉGE.

1. A pogány magyarok műveltségét csak fogyatékosan ismerjük. Míg őseink a Fekete tenger mellékén tanyáztak, sűrűn érintkeztek a görögökkel s arab utazók is meg-megfordultak közöttük. Két görög császár: *Bölcs Leo* és *Biborban született Konstantinosz*, meg egy arab író: *Ibn Dusztah* hagyták reánk a legbecsesebb följegyzéseket a magyarság akkori állapotáról. De az ő följegyzéseik is rövidek és általánosak, töredékesek és homályosak; a részleteket csak helylyel-közzel tárják föl előttünk világosan. Becsüket főképen az adja meg, hogy csaknem egyetlen forrásaink ebben a dologban. A későbbi időkről, mikor a honfoglalás által s a külföldi hadjáratok révén a nemzet élete lassacskán bár, de gyökeresen átalakúlt: alig vannak tudósításaink, melyek a magyar nép műveltségi viszonyait csak ennyire is megvilágítanák. A külföldi és hazai krónikások figyelme egészen azokra a hadi eseményekre volt szögezve és tapadva, melyeknek emlékét hol remegő kézzel, hol büszke önérzettel örökítették meg, s míg emez események hullámai hánytákvetették őket, nem értek rá, hogy a háborgó vizek mélységére, a nép lelkébe tekintsenek. Egy-egy elejtett szavuk vagy odavetett megjegyzésük, a nemzeti hagyományoknak némely foszlánya, nyelvünknek ma is élő nehány szava, a köznép mondásai, meséi és babonái: ím ezekből merítjük tudomásunkat s ha forrásaink a pogány magyarok műveltségének világos *megismerésére* nem is elégségesek, legalább támogatnak bennünket annak *megítélésében*.

2. Társadalmi, állami viszonyok. Őseink lebédiai és etelközi tanyájukon nomád életet éltek. A folyók hallal, az erdők vaddal,

a gyöpös rónaság kövér hantjai legelővel szolgáltak a nép ellátására. Az ingatlan vagyon értékét nem ismerték, röghöz nem kötötték magukat, sátraikat fölszedhették a mint nyájaikkal odább-odább vándoroltak. Nyájaikban állott legfőbb gazdagságuk s mivel a nyájakat nem lehetett akép feldarabolni, hogy minden embernek külön-külön kijusson a magáé: azok, a kik egy apától vagy egy őstől származtak, együtt is maradtak, együtt legeltették a nyájat, a mely valamennyiök közös tulajdonát alkotta. Az élet fentartására szolgáló vagyon és munka miniműsége magyarázza meg, hogy a nomád népeknél a családi összetartás oly erős, hogy az egyszármazásúakat, bármennyire ágazzanak is szét, a rokonság kötelékei szorosan egybe foglalják s a közös vagyon alapján úgyszólva közös életre kényszerítik. A vérrokonság alkotja minden nomád népek társadalmi s állami szervezésének alapját; ez alkotta a pogány magyarságét is. Az egyes embernek, az egyes családoknak arról a függetlenségéről, melyet letelepedett népeknél találunk, itt szó sem lehet. Az egyes ember ki nem léphet a család köréből; a család a nemzetség kötelékeiből. A nemzetség már elég népes és erős ugyan arra, hogy nyájaiban oly közvagyont tartson fen, a mely a hozzátartozók mindnyájának ellátására elégséges; de gyengébb még, semhogy másokkal, hatalmas szomszédokkal szemben függetlenségét biztosítsa. Ezért nem tépheti szét még ő sem a rokonság kapcsait: az egy őstől származott nemzetségek összetartanak s együtt, közösen egy törzset alkotnak. A törzsek meg, ha gyengébbek s egymás támogatására szorúlnak, szövetkeznek s egy néppé állanak össze; ha pedig elég hatalmasak, maguk intézik a maguk sorsát s egymástól elválva, sokszor egymás ellen fordúlva osztozkodnak az önálló népek jó- és balsorsában. Mind a két esetre számos példával szolgál a történet.

A magyar népet, a hozzája csatlakozott kozár eredetű kabarokon kívül, *hét törzs* * összeállása alkotta s a hét törzs együtt véve

* Konstantinosz császár meg is nevezi a hét törzset; krónikáink meg ama törzsfők nevét emlegetik, a kik a vérszerződést megkötötték. A törzsek nevei; *Nyék, Kürt, Tarján, Kara, Kaza, Jenő és Megyer*; a törzsfők nevei: *Álmos, Előd, Tuhutum, Und, Tas, Huba és Kund.*

száznyolcz nemzetséget foglalt magában. Mindegyik törzs külön-külön területen tanyázott s egyikök nem függött a másikától. Legfölebb akkor szövetkeztek szorosabban — ideig-óráig — mikor erősebb ellenség támadása közös veszedelemmel fenyegette valamennyiöket. Ilyen alkalommal vezért választottak maguk közül, hogy a fölfegyverkezett nép élére álljon. Ha aztán elmúlt a veszedelem, megszűnt a vezérség is. Azonban minél sűrűbbek lettek a magyarság harczai a szomszéd népekkel, annál szükségesebbé vált, hogy a közös fővezér állandóan őrködjék a nép felett, hogy necsak a háború idején álljon a nép élére, hanem a békében is összetartsa, fegyelmezze, gyakorolja s előkészítse a fegyveres hadat a veszedelem idejére. Mivel pedig a vezérválasztások mind megannyiszor meghasonlást idézhettek elő a törzsek közt és sokszor talán ép akkor, a mikor a külső veszedelem fenyegetése legnagyobb volt: állandóvá tették a vezéri hatalmat, kiterjesztették azt a béke és háború idejére egyaránt s felajánlották a leghatalmasabb törzs fejének és családjának örökösen. Így lett a vezérből fejedelem s így lett az etelközi vérszerződés értelmében Árpád a magyarság első fejedelmévé. Hogy a fejedelem hatásköre milyen volt, nem tudjuk; annyi bizonyos, hogy erős korlátok közé volt szorítva. A családban a család feje volt az úr; a nemzetség dolgait a nemzetség feje a hozzátartozó családok fejeinek tanácsával intézte; a törzs dolgaiban a törzset alkotó nemzetségek fejeinek meghallgatásával a törzsfő döntött; ha a törzsek között támadt viszály, a törzsek fejeinek hozzájárulásával a fejedelem lépett közbe. Olyan ügyekben, a melyek az egész nép sorsát illették, a fejedelem meghallgatta a szerbe gyűjtött egész vérközösség szavát s a szerint cselekedett. A nép vezetésében s akaratának végrehajtásában két főméltóság állott a fejedelem oldala mellett: az egyiket a görög író «*gylasz*»-nak, az arab útazó «*dzsile*»-nek nevezi, a mi valószínűen a *gyula* szónak felel meg, s utóbb tulajdonnévvé vált; a másikat «*karchasz*» néven említik, s ez a ma már kihalt szó még szent László korában is birói tisztet jelentett. A *gyula*, úgy lehet, a hadak vezére, a fejedelem helyettese volt, a «*karhász*» meg a nép legfőbb bírája. Íme röviden összefoglalva mindaz, a mit az ősök állami és

társadalmi szervezetéről az idő megőrzött számunkra. Ilyen volt az még Etelközben. Hogyan fejlődött tovább? nem mondhatjuk meg, de úgy látszik, hogy a honkeresés, a honfoglalás és a külföldi hadjáratok nagy eseményei, főképen pedig a nomád életmód abban hagyása fokról fokra ép oly mértékben erősbítették, növelték a fejedelmi hatalmat, a hogyan bomlasztották, gyengítették a törzsszervezetet. Hiba is volna azt hinnünk, hogy a királyság megalapítására csupán a külföld példája vitte rá utóbb a magyarságot; a magyar nép állami és társadalmi szervezetének természetes fejlődése egyengette lassankint a királyság útját nálunk is. Máskülönben szent István és utódai sem oly hirtelen, sem oly biztosan s minden nagyobb rázkódások kikerülésével meg nem alapíthatták volna a magyar királyságot.

3. **Bölcs Leo császár a magyarokról.** Minden népet — különösen műveltségük alacsonyabb fokán — legjobban megítélhetünk s megismerhetünk hadi szervezéséről s harczi szokásairól. A harcz, a midőn leoldja a szenvedélyek fékeit, egyúttal a fegyelem iskolája. A fegyelemtartás pedig legigazabb próbaköve valamely nép életrevalóságának s államalkotásra termettségének. Nem érdektelen tehát látnunk, miképen jellemzi az egykorú görög császár az etelközi magyarokat. «Népes és szabad ezen nemzet — úgymond Bölcs Leo — s minden kényelem és élvezet fölött arra törekszik, hogy ellenségei iránt magát vitézül viselje. A bajt és fáradságot nemesen tűri; hideget, meleget kiáll s a szükségesekben való fogyatkozást mint pusztai nép föl sem veszi. Nagyon ovatosak és tervöket titokban tartják; hitetlenek és telhetetlen kincsvágyók lévén, esküvel nem gondolnak, sem szerződést nem tartanak, sem ajándékokkal be nem telnek; hanem mielőtt az adományt elvették, már cselt és szerződésbontást terveznek. A kedvező alkalmakat gondosan kilesik s ellenségeiket nem annyira karral és erővel, mint csellel, meglepetésekkel és a szükségletek elzárásával igyekeznek legyőzni. Karddal, vérttel, íjjal és láncsával fegyverkeznek; csatában közülök többen kettős fegyvert viselnek: vállaikon láncsát hordanak, kezükben íjjat tartanak s mindkettőt, a mint a szükség kívánja, úgy használják; üzetvén azonban a nyilat jobban sze-

retik. De nemcsak maguk vannak fegyverben, hanem előkelőik lovai is eleiken vassal vagy lemezzel vannak borítva. Sánczokba nem szállanak; leginkább szeretik a távolról csatázást, az ellenség cselbeejtését és bekerítését, a színlelt hátrálásokat és visszafordulásokat, meg a szétszórt csatározást. Ha elleneiket megszalasztják, mire sem ügyelve, kiméletlenül nyomúlnak utánuk, nem gondolva másra, mint az üldözésre s nem érik be mint más nemzetek a kellő üldözéssel és a zsákmányolással, hanem mindaddig nyomúlnak, míg az ellenséget teljesen szét nem verik.»

4. Regino, prumi apát a magyarok harczolási módjáról. Regino apát Árpád kortársa volt s egyúttal tanúja és krónikása azon dúlásoknak, melyekkel a külföldre tört magyarok Németország népeit sújtották. A félelem és bámulat sajátságosan vegyített színeivel ezeket írja: «Karddal igen kevés embert, nyilaikkal sok ezeret ölnek le, melyeket szaru-íjjaikról oly ügyesen irányoznak hogy lövéseiktől alig lehet ovakodni. Csatarendben közelről harczolni, vagy városokat vívni nem tudnak. Azonban egyiránt harczolnak előre vagy nyargalva vagy hátat fordítva s gyakran színlelik a megfutamodást. Nem is bírnak harczolni; különben kiállhatatlanok lennének, ha a mennyi tűz, annyi erő és kitartás is volna bennök. Gyakran magában a viadal hevében abba hagyják az ütközetet s csakhamar futtokból újra kezdik a harczot; úgy hogy mikor azt véled, hogy tökéletesen győztél, akkor kell tulajdonképen a veszélylyel szembeszállanod. Harczuk a mennyivel szokatlanabb a többi népek előtt, annyival veszedelmesebb is.»

A magyar nép lovas nép volt; lóhátról harczolt, a gyalogviadalhoz csak szükségben fordúlt. Legkedveltebb fegyvere a nyíl, melylyel távolról — s a kard, melylyel a kézitusában árasztott pusztulást elleneire. S ez a könnyű lovashad a görögök s németek által egyiránt megbámult pontossággal volt szervezve s kemény fegyelemben tartva. Egy testet alkotott az egész, melyet egy lélek tartott össze, hevített és vezérelt. Egyek voltak, mikor tömött sorokban lábrakelt falként nyomultak az ellenségre; egyek még akkor is, mikor színlelt hátrálással örvényes cselbe ejtették, vagy szétszóródván, körűl kerítették s mindent összezúzó övbe szorították az

ellenséget. Ez az egységes rend, ez a vasfegyelem tette őket ellenállhatatlanokká elleneikkel szemben, mindaddig, míg ezek példájukon nem okultak; ez a két dolog alkotta békefordúltán az új haza földén épített magyar állam legerősebb fundamentomát. «*Úgy hiszem, még most is megismeritek gyümölcseikről* — úgymond a XIII. században élt Anonymus — *hogy kemény nép voltak!*»

5. Vallásuk. A pogány magyarok vallásáról még kevesebbet tudunk, mint állami és társadalmi viszonyaikról. Tulajdonképen nincs egyetlenegy olyan egykorú adatunk sem, a mely — bármily kicsinyke résen át — bepillantanunk engedne az ősök hitének világába. Régiségbúváraink, történettudósaink és nyelvészeink a legnagyobb szorgalommal és buzgósággal gyűjtöttek össze minden felkutatható tényt és adatot, hogy általuk legalább kerülő úton, egybevetések és következtetések segítségével férhessenek hozzá a megoldatlan rejtvény nyitjához. Bámuljuk erőfeszítéseiket és sajnálkozunk fölötte, hogy azok oly meddők maradtak biztos eredményekben. Elmondjuk röviden, a mit ők napfényre derítettek. Nem a kétségtelen valóságot tárják föl előttünk; be kell érnünk a valószínűséggel.

A nomád népek vallása a föld kerekségén mindenütt a *samánizmus* vagy *szabeizmus* oszlopain nyugszik; amahhoz tapadnak a műveltség alacsonyabb fokán, ehez emelkednek föl műveltségük gyarapodásával. A samánizmus szerint minden ingó és ingatlan földi tárgyban valami tudatosan érző és akaró szellem lakik. E szellemek változtathatják tartózkodásuk helyét, megszállhatják magát az embert is. Ártanak vagy használnak, kárhozatot vagy áldást árasztanak; de hatalmukat földi ember el nem kerülheti. Ezen szellemekkel folytatott küzdelemben telik le az ember élete s csak egyetlen fegyvere van velük szemben: a varázslás vagy bűbájosság. A *samánok* (ázsiai népek nevezik így a varázslókat vagy bűbájosokat) őrzik azon csodaszerek titkát, a melyekkel a szellemek jóakaratát kiesdeni, roszindulatukat megkérlelni módjukban van. A magyarokkal rokon ugor népeket Oroszország keleti szélén és Szibéria éjszak-nyugati vidékein még ma is a samánizmus gyötrő babonái tartják lenyűgözve s azoknak gyér maradványait feltalálhatjuk

köznépünk lelki világában még ma is. — A *szabeizmus* sem szabadulhat még a földi szellemektől; de ezeknél már hatalmasabbakat is ismer: az égi testek szellemeit, a melyek fölötte állanak mindeneknek. Mivel pedig az égi testek közül a nap az, melynek hatását minden élő lélek legközvetlenebbül s legerősebben érzi: ennek szellemét is föléje helyezi a többiekének. A szabeizmus természetes fejlődése a napimádásban éri el tetőpontját. A nap világossága és melege fakaszt életet a földön; ő a termékenység és áldás osztója; az ő sugarainak perzselő heve tikkasztja el a lélekzetet, tarolja le a mezők füveit s áraszt inséget és pusztulást. Ő kútforrása mindennek, tőle függ minden, neki engedelmeskedik minden: az ég és föld szellemei csak úgy, mint a gyarló ember, a ki esdi és rettegi a szellemek hatalmát. Vele szemben a samánok varázsszerei már nem elegendők; meggyújtják földi képmását a tüzet s ennek egek felé csapdosó lángjain áldozzák fel, lelkeket föltáró énekszó kíséretében azt, a mi legkedvesebb és legbecsesebb előttük. Áldozat és imádság foglalják el a varázslás helyét és a samánokat leszorítják a papok — a buzgó emberi szívnek s hatalmas égi szellemek akaratának tolmácsai. — Eme égi szellemeket aztán időteltével a nép képzelete mindig határozottabb egyéni tulajdonságokkal ruházza fel, s a mily mértékben fejlődik és gyarapszik a nép erkölcsi élete, oly mértékben válnak istenei is nemcsak a természeti erőknek és tüneményeknek, hanem az erkölcsi fogalmaknak is megszemélyesítőivé. A legfőbb szellem, vagy isten azt a helyet kezdi elfoglalni az ember fölötti világban, a mely itt lenn a földön az apát a családban s a nemzetségben és törzsben ennek fejeit megilleti. A legfőbb isten egyúttal kizárólagos istenévé lesz annak a népnek, a mely gyermeki megadással borúl le előtte: ura, jutalmazója, büntetője és vezetője a földi viszontagságok közepett. — Ezen egymásba olvadt két vallási rendszer ege borúlhatott pogány őseink lelki világa fölé. De nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy lebédiai szomszédaikkal való érintkezéseikben az egy-istenség hitével is alkalmuk volt megismerkedniök. Föltehetjük legalább ezt az ismeretséget, tudván azt, hogy a kozárok és bolgárok közé útat nyitott magának mind az izlam, mind a keresztény hit szelíd uralma.

Az imént előadott vallási fogalmak világosságában és légkörében nemcsak hogy valószínűséget nyernek, hanem szinte megelevenednek azon gyér adatok, melyeket mint a régi pogány magyar hit széthullott töredékeit a múlt idők búvárai annyi kegyelettel gyűjtögettek össze. A földi és föld fölötti tárgyakat az ősök lelki szemében is bizonyára szellemek népesítették meg, a melyek emberi alakot öltve, váltogatva osztották-intézték az élet ezerféle bajait és örömeit. Még ma is él nyelvünkben egy-két szó, a mely erre, a kereszténységet megelőző időre emlékeztet. Nem lehetetlen, hogy népmeséink *tündérei* abban a korban a levegő szellemei, a *sellők* a vizek szellemei, a *manók* a föld szellemei voltak. De valamennyi jó és rosz léleknél vagy szellemnél hatalmasabb volt a *tűz* szelleme, melyet a föld színén a lobogó lángban, az égen a ragyogó nap képében tiszteltek, imádtak. Ezt a legfőbb szellemet, a ki mindeneket teremtett és éltet, a ki minden jónak és rosznak örök kútforrása, nevezték *istennek*. Az ő hazája az *ég*, az ő szolgái a *csillagok*, az ő birodalma a *világ*. A mint a mindent éltető tűz szelleme ő maga, úgy hazája, birodalma nevében is a tűz fogalma rejtőzik. Ez a legfőbb való pedig nemcsak a természeti erők kútfeje, hanem az erkölcsi rend istene is: megszemélyesítője mindazon tulajdonoknak és erényeknek, a melyeket a nép büszkén vallott a sajátjainak. Mása és eszményképe, ura és atyja volt ennépének s mint ilyen, a szó szoros értelmében a *magyarok istene* volt. Milyennek képzelhették őseink a legfőbb istent? — Harczias nép levén, a *hadak istenének*. Az ég dörgésében az ő szava s az ő léptei döngése hangzott alá s az ég villámlásában az *isten nyilát* látták. A magyarok istene ellensége volt minden más népnek s a magyar nép kiválasztott eszköze a haragos ég bosszúállásának az idegen népek között. Mint legfőbb isteni hatalom kútforrása volt ugyan a rosznak is, de mint a nemzeti erények és aspirácziók megtestesülése, nem lehetett egyúttal a gonosznak is megszemélyesítőjévé. Van egy régi szavunk — régibb népünk kereszténységre térésénél —, a mely tán épen a halál, pusztulás és sötétség ezen rosz szellemének emlékét őrzi: ez az *ördög*, vagy régiesen *urdung* szó. Milyen volt a szellemek viszonya egymáshoz s valamennyiöké a legfőbb istenhez? azt

már nem látjuk, mert azon a derengő szürkületen túl, melyben eddig jártunk, sötétség állja el tekintetünket. A finn-ugor népek ősi pogány hitét jobban ismerjük; de azért nyelvészeink, a kik a rokonok vallásának nyomait keresik a mi nyelvünkben, kétes értékű szómagyarázásoknál egyébbel alig szolgálhatnak. Mert ha e magyarázatok egyik-másik szavunk értelmére új világosságot vetnek is, nem világítanak azért be az ősi pogány magyar hit mélységébe. Ím egy példa: az égnek, a főistennek a neve a vogul nyelvben *tarom*, az osztyákban *jelem*, a cseremiszben *jumo* vagy rövidebben *jum*. Az elsőnek megfelel a mi *terem*, *teremt*, *teremtő*, *természet* szavaink töve, melyben egyik nagy nevű tudósunk «a régi magyar mithológiának legrégibb emlékét» látja. A *jelem* szó mása is élt valaha nyelvünkben, de ma már kihalt. Legrégibb írott nyelvemlékünknek a *Halotti beszédnek* írója a latin «*deus*» szót, a mi istent jelent, az *Elev* szóval fordítja le világos bizonyságául annak, hogy az ő korában még az *Elev* vagy *eleve* (Elő, Eleje mindennek) azonos jelentésű volt az isten szóval. A *jum* szónak hasonló jelentését *imádság*, imádás szavunk őrizte meg, mely két szónak összetétele: *im* és *áldás*-ból lett *im-áldás*, *im-áldság*. Az *im* tag megfelel a cseremisz *jum*-nak s istent jelentvén, imádság szavunk megfejtett értelme isten-áldás, istennek áldozás. Azonban kerülni óhajtjuk a nyelvészet útvesztőjét; visszatérünk megint a történeti adatok tarlójára, a melyen egy-egy becses kincs lesi még figyelmünket. Őseink hittek a *lélek halhatatlanságában* s a *túlvilági életben* földi kedvteléseik folytatása után sóvárogtak; sőt a hagyományokban nyomát találjuk annak a hitnek is, hogy a harczban elesettek lelkei sírjaikból kikelve, segítő részt vesznek a földiek küzdelmében. A néphit a tejútat ezen szellemek útjának tartotta s a székely ember *hadak útjának* nevezi ma is. A halált tehát úgy tekintették, mint a lélek megszabadulását porhüvelyétől; s valamint minden nép, melynél a hit gyökeret vert, őseink is gyöngéd gondossággal takarították el azt, a mi az emberben halandó. Halottaikat vagy a földbe temették — átadták a föld szellemének; vagy a folyók medrébe eresztették alá — hogy a futó víz szellemei őrködjenek fölötte; vagy elégették — átadták őt a mindeneknél hatalmasabb tűz szellemének. Temetés

után pedig *tort* tartottak — engesztelő áldomást az elköltözött lélekért.

De nemcsak hogy holta után tért a lélek a szellemek világába; a földi embert is az élet ezer meg ezer kapcsa fűzte istenéhez és a szellemekhez, kiknek *tiszteletére* aggódó gondossággal ügyelt. Az *istentisztelet módja* egyszerű lehetett. A sátrak alatt lakó nomád nép templomokat nem emelt; a szabad ég alatt, a levegőbe furakodó dombok ormán, suttogó berkek szélén, felbugyogó források vagy csörgedező patakok mellett gyújtották meg az *áldozat tüzét* s ennek lángjain mutatták be istennek azt, a mi neki és nekik legkedvesebb és legdrágább volt. Voltak-e *faragott képeik* vagy *bálványaik*, a kikben az istennek nemcsak képmását, hanem megtestesülését is látták, hitték? valószínű, mivel a nyelvtudósok állítása szerint «bálvány» szavunkat az ősök még bevándorlásuk előtt a perzsáktól vették kölcsön s a régi krónikák is gyakorta emlegetik a szent köveket és bálványokat. Azt azonban, hogy a bálványok milyen szerepet játszottak az ősök vallási életében s milyen helyet foglaltak el az istentiszteletnél, nem mondhatjuk meg. A nap költe vagy nyugvása idején — a mikor a hatalmas égi szellem tekintetét a földi ember szeme is megbírta — gyúltak ki az áldozat tüzei. A nap nyugtát népünk még ma is *napáldoztának* nevezi. A föld gyümölcseiből s kedvelt házi állataikból a legszebbeket szemelték ki az áldozat tüzére. A legbecsesebb áldozat volt a hámot nem látott, nyerget nem hordott, folttalan fehér ménló. Az áldozatot isten szolgái és közbenjárói, a *táltosok* rendezték: ők nevelték, gondozták az áldozatra szánt állatokat, ők szúrták le őket s rakták kiválogatott nemesebb részeiket az áldozat tüzére. Az ő felzengő imáik nyitották meg az eget az áldozat magasba szálló illata és a hívek áhitata előtt; az ő *révedező* tekintetük olvasta ki a szent láng lobogásából, füstje terjengéséből s a leszúrt állat belsejének rejtett jeleiből a más halandó előtt eltakart jövendőt. Az áldozatot *áldomásnak* nevezhették; ezen a néven emlegeti azt legrégibb krónikánk is gyakorta. A szó él még ma is; de jelentése megváltozott s aligha annak emlékét nem őrzi, hogy az ősök az áldozat alatt vagy annak végezte után a vallási szertartással járó ünnepi lakomát

ültek... De nem folytatjuk a részleteket, melyeknek végére amúgy sem járhatunk. A régi pogány hit templomát a romokból föltámasztanunk nekünk, késő utódoknak nem adatott; elég ha egy-egy oszlop dereka, díszítménye, egy-egy sarkkő helyzete, egy-egy ív hajlása után legalább mivoltát s arányait sejthetjük. A talált nyomok pedig annak hivésére vezetnek, hogy az ősök vallása a varázslás és bűbájosság földhöz tapadt babonáiból kibontakozott már annyira, hogy a világot mozgató természeti és erkölcsi erők tiszteletéig emelkedhetett. Emez emelkedettség előidézésében mindenesetre nagy részük volt — ha nagyságukat meg nem mérhetjük is — az idegen hatásoknak: a parszi hit, az iszlám, a zsidó és keresztény vallás hatásainak, melyek elől népünk el nem zárkózhatott barangolásainak őskorától fogva egész addig az időig, a mikor kemény nyakát véglegesen a kereszténység szelíd járma alá hajtotta. E hatások koraisága és sokfélesége magyarázza meg tán legigazabban az ősök készségét az új hit fölvételében s mindenkoron tanusított türelmességét vallási dolgokban, a mely népünk jellemének egyik kidomborodó szép vonása volt és maradt napjainkig.

6. **Életük; foglalkozásaik, ismereteik.** — Fentebb volt már alkalmunk közölni az arab és görög írók töredékes tudósításait az etelközi magyarok életéről. Mennyiben változott meg a nép életének régi módja a honfoglalás után, csak sejthetjük, de nem mutathattuk ki egykorú adatokkal. A nyugoti krónikások sokat foglalkoznak ugyan őseinkkel; de csak külföldi hadjárataikról, dúlásaikról, zsákmányolásaikról, kegyetlenkedéseikről s arról a buzgalomról és nyomorúságról ismerték őket, melyet maguk körül árasztottak s a mi még művelt népeknél is a háború kíséretéhez szokott tartozni. Nem csoda, ha a jámbor szerzetesek elszigeteltségükben egyoldalúan, rémületükben túlozva látták a valóságot, mikor az országuk szívében tomboló ellenség tetteinek emlékezetét tehetetlen gyűlölséggel, remegő kézzel krónikáikba igtatták. Az ő szemükben őseink valóságos fenevadak, a kik az ellenség húsát eszik, vérét iszszák, telhetetlenek bosszúálló kegyetlenkedéseikben és kincsek után fürkésző kapzsiságukban. Ábrázatukban alig találnak emberi vonást, tetteikben emberi méltóságot s hajlandók az emberi eredetet is

megtagadni tőlük. Természetesnek találjuk felfogásukat, színeik sötétségét — és jellemzőnek is magukra az írókra, de nem a leírottakra nézve. Bármennyire volt is a pogány magyarságnak, a honfoglalásra következő félszázad alatt, a harcz rendes foglalkozása: azért, ha életüket meg akarjuk ismerni, a béke idején, pihenésük közben, tanyáik körül, övéik között is fel kell őket keresnünk. Nem elég, ha csupán abból ítélünk, a mit idegen földön, felajzott szenvedélylyel, a háború mindent koczkáztató zaklatottsága közben műveltek. De eme békés úton cserben hagynak kalauzaink. A külföldi krónikások alig tudnak valamit — azt is csak hallomásból — a rettegett nép otthonáról; hazai följegyzéseink pedig késő időkből valók s a századok távolsága megfonnyasztotta tudósításaik elevenségét, útját állja azok megbízhatóságának. Megint csak a nyelvtudomány az, a mely mécset gyújt a sötétségben s bár fogyatékos, de hű világosságot derít a múltakra s a múltakról szóló emlékekre.

Nem ismeretlen már előttünk, hogy nyelvünkben igen sok a finn-ugor eredetű szó s a török-tatár kölcsönvétel. Az is kétségtelen, hogy mindezek a szavak a honfoglalást megelőző időkben kerültek a magyar nyelvbe — s a szavakkal együtt mind ama dolgok is a magyar nép birtokába vagy ismeretkörébe, a melyeket jelölnek. Ha e szavakat összeválogatjuk s jelentésüket szemügyre veszszük, megalkothatjuk belőlük, segítségükkel a pogány magyar élet vázlatát is, s egyúttal helyreigazíthatjuk, vagy megerősíthetjük, helylyel-közzel kiegészíthetjük általuk a történeti adatokat. Nyelvünk azt bizonyítja, hogy a honfoglaló magyarok között az erkölcsi alapon nyugvó családi élet a rokonság számos fokozatainak figyelembe vételével s megállapításával erősen ki volt fejlődve. S ha családi életük alaposzlopa az *egynejűség* volt — a minthogy minden adat mellette, ellene pedig egy sem bizonyít — nem vonhatjuk kétségbe annak bensőségét, sőt tán gyöngédségét sem. A családnak, kötelékei erősségénél fogva, némileg tágabb kört is tulajdoníthatunk ekkor még, mint későbben, a mennyiben az egy vérből származottak a közös tanyán, vagy annak szomszédjában élhettek mindaddig, a míg egy-egy ággá vagy nemzetséggé nem sokasodtak.

Erre utalta őket bizonyára életük módja, a mely az első időkben az új haza földjén is főképen vadászatra, halászatra és baromtenyésztésre szorítkozott. Továbbra is közösen legeltették *szállásaikon* szolgáik segélyével — a kik részint az ország meghódolt lakosaiból, részint rabúl ejtett hadi foglyokból kerültek — nyájaik sokaságát. Mindenrendű emlékeink a pásztoréletmód kifejlettsége és gazdagsága mellett tanúskodnak. Azokkal a szavakkal, mely ket a pásztor ember ma használ, már őseink is éltek ekkoron. A ló, kancza, mén, csikó; barom, ökör, bika, borjú, tinó, ünő; juh, ürü, toklyó, kecske szavakat vándorlásaikból hozták magukkal. Ezek a nyájak szolgáltatták eledelüket, részben italukat, a húst, tejet s a kanczatejből erjesztett sert, meg az anyagot, bőrt, gyapjút, húrt sátraikhoz, ruházatukhoz s fegyvereikhez. De a nomád életmód korlátain idővel egyre jobban tágítottak a letelepedett ősök. A földmüvelést nem itt tanúlták ugyan meg; de itt nyílt először alkalmuk, hogy békén, biztosan, tartósan a föld megmunkálására fordíthassák, idejük, gondjaik java részét. A búza, árpa, dara, borsó, hagyma, kender, komló ismeretes volt már előttük beköltözésük előtt is; a gyümölcsök közül pedig ha többet nem, magukkal hozták az almát és körtét. Az itt talált szláv lakosok nagy része már rég idő óta müvelte a földet; meghódolván, segédeivé és mestereivé váltak uraiknak az új haza hantjainak feltörésében. Az ipart (hogy modern szóval éljünk) bizonyára leginkább házilag üzték, otthon készítgették el azt, a mire a mindennapi életben szükségük volt. De ezen az úton-módon azért már nem fedezhették minden szükségletüket: voltak mesterembereik is, a kik közül, úgy látszik, még az őshazából valók a szűcs, takács, ács, ötvös és fegyvergyártó. Kik foglalkoztak a mesterségekkel? valószínüen a szolgasorsra jutottak; a szabad, fegyverforgató magyar nem igen tartotta azt méltónak magához sem akkor, sem a későbbi időkben. De bármilyen egyszerű volt is életük, az otthoni munka azért még sem elégítette ki minden igényeiket. Megkívánták s hiúságuknak áldozva, ékeskedésükre használták, ha csak szerét ejthették, azt is, a mit a külföld szebbet, drágábbat tárt szemük elé. Raboltak, zsákmányoltak egyfelől, más részen meg kicserélgették vágyaiknak, szeszélyeiknek

jobban tetsző tárgyakért a zsákmányláson szerzetteket. Az idegen kereskedőknek nem lehettek rosz vásárjaik közöttük. Fínom szövetek, fegyverek, arany-ezüst ékességek, meg rabszolgák voltak a csere legkeresettebb tárgyai. Nem is lehet azt a gondot, a melyet a műveletlenségében nyers, de ereje érzetében büszke magyar a maga viseletére fordított, csekélylenünk. Az öltözetnemek sokfélesége eléggé mellettünk szól s a külföldi krónikások ellen bizonyít. Csak egy-két olyan szavunkat idézem, a melyek ebbe a korba vezetnek bennünket vissza. Fejüket kalpag, süveg vagy kucsma födte; testükre inget, zubbonyt, ködmönt, dolmányt, gubát, köpönyeget, kaczagányt öltöttek, melyek egyikét-másikát övvel, kapcsokkal, csatokkal szorították derekukhoz. Ékességül gyűrűket hordtak, gyöngyöket aggattak magukra és kócsagot, boglárt tűztek süvegükre. Sőt nem volt előttük ismeretlen a tükör sem. Hadi fölszerelés dolgában sem szenvedtek szegénységet. Fegyvereik voltak a kard, kés, buzogány, csákány, dzsida, az íj, nyíl puzdra és tegez; az előkelőbbek vértet és sisakot is hordtak, sőt lovaikat is vértezték. «Mintha a föld rejtekéből merültek volna fel a pánczélok és sisakok ezrei, oly hirtelen törtek elő a magyarok» — úgymond az egykorú német krónikás. Nyeregben ülték meg a lovat, s használták a kengyelt és a sarkantyút. A sereg élén zászlók lobogtak, s a hadi jelt a kürt riadásával adták meg. A tábori élethez szükségeseket a szekerek sokasága szállította utánuk; kiki a maga részét táskájában, tarsolyában, kulacsában vitte magával. El nem maradhattak a tömlők sem, melyeknek egyebeken kívül, mély vizű nagyobb folyók átúsztatásánál is jó hasznát vették... Egy szóval a nép életének bármely ágát tekintsük, mindenütt annyi változatosságot, a mindennap használt békés és harczi eszközökben oly gazdagságot, készítésükben annyi ügyességet találunk, hogy az ősök műveltségét még a nyugat akkori népeinek kulturája mellé állítva sem lehet csekélylenünk. De ha kevesebbre becsülnők is emez eredményeket, mint a mennyire érdemesek, nem tagadhatjuk ama képességek sokféleségét, bőségét és erejét, melyekkel a magyar nemzet európai szomszédainak versenytársává szegődött s a melyek lehetővé tették, hogy amazok czivilizációját oly rövid idő alatt elsajátíthassák.

Az ősök szellemi műveltségéről keveset tudunk; egy-két jelt látunk csupán, melyekről a szunnyadó erőkre következtethetünk. Írásuk volt, noha annak használata még igen korlátolt lehetett; a *rovás, betű* és *írás* szavunk (ama kettő *vésett*, emez utóbbi festett jegyeket jelentett) régibb keletű a honfoglalásnál. Szerették a dalt és éneket, mely együtt szállt a magasba az áldozat füstjével, lelkesítette, felvidította őket harczi táborozásaikon, szórakoztatta a mindennapi életben s meg-megszólaltatta a multak emlékeit, az ősök dicsőségét a jövőért küzdő utódok előtt. A magyar nép mindig dalos nép volt, költészete elevenen, híven tükröztette vissza szíve világát, szenvedélyeit, egész jellemét. Ha a régi énekeknek csak egy-egy töredékét is megőrizte volna az idő számunkra, nem sínylenők a történeti adatok hiányát: elénk állítanák azok a IX. és X-ik század magyarját, a ki mindenek fölé helyezi a szabadságot, de a hol az összeség java követeli, eltűri a legkeményebb fegyelmet; a kit a százados harczok nyerssé, kegyetlenkedővé, kapzsivá tesznek, de csorbát nem ejtenek azért emberségén; a ki fenhéjázó, kérkedő, könnyelmű és hajlandó a tékozlásra, mert túlságosan érzi erejét s nagy a maga-magába vetett bizalma; a ki hirtelen fellobbanó, tomboló jókedvű, de vére hevességét ritka józanság és érett bölcseség mérsékli. Midőn hontalanúl bolyong, idegen népekre zúdítja fegyverét s hazát alapít, abban a hitben él, hogy isteni küldetést teljesít. Ez a hit közös forrása büszkeségének az erőssel szemben, nagylelkűségének a gyenge irányában s törhetetlen bizodalmának a jövőben, melynek útjait jóságos végzete jelölte ki számára.

Sebestyén Gyula.

A KOLOZSVÁRI NŐI KEZIMUNKAKIÁLLÍTÁSRÓL.

E folyóirat tisztelt szerkesztőségének becses felhivására készséggel sietek a Kolozsvártt rendezett női kézimunkakiállításról egy kis felületes ismertetést közölni.

Hiszen ha valahol, a «Nemzeti Nőnevelés» czimü, öntudatosan szerkesztett, derék folyóiratban csakugyan legillőbb helyén van, minden ily mozzanatról megemlékezni s valami ismertetést adni róla.

Sajnálom, hogy ezt avatottabbak nem tették, mint pl. a kolozsvári felsőbb leányiskola, vagy ottani női ipartanoda kitünő igazgatónői, a kiknek az egész kiállítást behatólag megismerni s tanúlmányozni több alkalmuk volt és szakértőbb szemekkel nézhették s itélhették meg az összehalmozott sok értékes, szép tárgyakat. Nálunk az a hiba, hogy sokszor a leghivatottabb szakembereink s nőink elmulasztják szólani a közönség előtt a közérdekü és tanulságos mozzanatokról, a milyen a kolozsvári női kézimunkakiállítás is volt. Tehát a t. olvasóközönség iránti tekintetből pótoljunk valamit mi, kevésbbé hivatottak, utólagosan.

Trefort miniszter e kiállításkor épen a középtanodai törvényjavaslat nagy tusáit vívta az országgyülési képviselőházban; de — mint a ki minden közmüvelődési mozzanat iránt érdeklődni szokott — e nagy viták közepett is rágondolt e kiállításra, s ha már maga nem mehetett el, kivánta, hogy legalább egyik tisztviselője menjen, nézze meg s személyesen referáljon neki. Így jutott e sorok irója Kolozsvárra az emlitett kiállítás megszemlélésére, habár azt igen sajnáltam, hogy a kiállítás utolsó napjára érkeztem oda; mert óhajtottam volna valamivel mélyebbre hatólag megvizsgálni a sok szép dolgot.

Egy napi szemle után természetesen csak általános körültekintésről s főbb benyomásokról szólhatok, nem pedig részletes bírálatról.

Az is nehezíti feladatomat, hogy a kiállításról, annak rövidsége és a költségek kimélése miatt, semmiféle jegyzék vagy leírás nem adatott ki. Tehát maradandó emléke e kiállításnak nem is lesz. Hatása lehet így is. De már térjünk a dologra.

E kiállítást a kolozsvári nőegylet rendezte. Főtényezői voltak gr. *Teleki Domokosné* és báró *Bánffy Albertné*, az egylet érdemdús elnöke és alelnöke, azután a főérdem a sikerért gr. *Schweinitz Gyuláé*, ezé a kitűnő főúré, a ki minden idejét a közügyeknek, hazai gazdasági és ipari fejlődésünknek szenteli. Az eszme is tőle eredt. A kiállítás márczius 6-án nyittatott meg, alig öt héttel az eszme megpendítése s az indítvány elfogadása után, ezért bámulatos az a szép eredmény, mely e kiállításon mindenkit meglepett. Rövid lévén az összegyűjtés ideje, természetesen új munkák nem készülhettek, csak a már meglevőket gyűjthették össze, még pedig nagyobb részben az újabb időkből, de igen becses munkák gyűjtettek össze az előbbi 2—3 századból is. Ez utóbbiak leginkább úri családok ereklyéi és jómódú polgári házak kegyelettel örökölt tulajdonai.

Mintegy ötezer darab, nagyobbára hímzés, a többi szövészeti munkapéldány, volt elhelyezve a kolozsvári redoute nagytermében és két mellékteremben, mely munkatömeg zsúfolva töltötte meg e szép, tágas helyiségeket a legtarkább és érdekesebb változatossággal.

Épen azért, mert idő nem volt a készítésre, női tanintézetek keveset állíthattak ki. Csak az egyik mellékterem volt ezekkel tele, első helyen a kolozsvári női ipartanoda növendékeinek és *Weigl Véra* igazgatónő és rendkívül jeles szakmesternő kézimunkáikból. Aztán még egy pár kolozsvári női tanintézet munkái voltak láthatók. Vidéki intézetből kevés. A modern finom hímzés leggyönyörűbb példányai itt a Weigl Véra igazgatónő kezeiből kerültek ki, melyeket mindenki csodált. De a többi is, a mik női intézetektől voltak kiállítva, fehérneműi-varrástól, női ruha-mun-

káktól elkezdve, a legfinomabb hímzésekig, általános megelégedéssel találkozott, s azt bizonyították, hogy az Erdélyben levő női tanintézetekben is a női kézimunkák tanítása oly fokra jutott, a mely a teljes elismerést megérdemli.

De jöjjünk a kolozsvári női kézimunka-kiállítás legfőbb jellemző vonásaira. Ezeket három pontban foglalhatom össze, úgy mint:

a) *Népies hímzések és szövetek*, melyek jómódú családoknál századok folytán fentartották magokat és gyakoroltattak; és oly szép motivumokat és hímzési s szövészeti stíleket őriztek meg s tartottak fen az elenyészéstől, melyek a legszebb s ízletesebb mintákat szolgáltathatják a női kézimunka hivatott mívelőinek iskolákban és családokban. Lehetett itt látni egy rakás gyönyörű és eredeti hímzés- és szövésmintát, a melyeket a közéletből a nyugati, modern s behatolt, czikornyás formák rég kiszorítani igyekeznek s ki is szorítottak meglehetősen. A kiállításnak tehát egyik nagy haszna az volna, hogy ezek a rejtekeikből itt előkerült pompás és igazán ékes, stílszerű hímzési s szövészeti formák megint az életbe s általánosabb használatba kerüljenek vissza.

A kalotaszegi és toroczkói magyar nők és némely székely vidékekről kiállított gyönyörű népies hímzések s szövetek leginkább vonták magukra a közönség figyelmét. Ezek a tárgyak nagyobb részben női ingfelsők, párnahéjak fejei, asztal- és ágytakarók, népies kötények és szoknyák voltak.

b) Nagy figyelmet gerjesztettek az erdélyi szász községekből összegyűjtött tárgyak is. Ez első sorban azért volt nevezetes, mert Magyarországon semmiféle ilynemű kiállításnál az erdélyi szászok még eddig nem vettek részt. Most először jelentek meg a szász nők is műveikkel egy magyar női kézimunkakiállításon. És ez a gr. Schweinitz Gyula érdeme, a ki a legjobb magyar hazafiak közé tartozik ugyan, de porosz származása s a szászok előtt is jól hangzó neve rá birta a szász nőket, a kiket nagy áldozattal községről községre járva, megkeresett, buzdított, hogy részt vegyenek. Gróf Schweinitznak sikerült a feladat. A szász nők a kiállításon munkáikkal megjelentek.

Másodszor az erdélyi szásznők munkáinak kiállítása azért is kiváló figyelmet ébresztett; mert sok szép és becses női munkát mutattak fel, melyeknek egy része két-három, sőt több százados nyomokat s motivumokat mutattak fel. A szászok ugyanis Erdélyben elzárt külön háztartási rendszert folytatván, századokon keresztül a maguk körében, az elzárt levegőben öröklődtek nemzedékről nemzedékre a női kézi munkákban is a régi sajátságos, német stílek. Épen azért sok nehézkes és sötét minta is volt ezek közt; de eredeti, sajátságos és antikszerű is sok volt, melyek tehát a közfigyelmet élénken lekötötték és több darab a női körökben általános érdeklődést gerjesztett, minek bizonyára további praktikus nyomai is lenni fognak. Mert a mi szép és érdekes, bár honnan s bármely időkből származzék, megteszi hatását a jelen korra is minden irányban. A szász nőket mindenesetre tisztesség és nagy elismerés illeti azért, hogy a kolozsvári női kézimunkakiállításon megjelentek oly szép és értékes hozománynyal.

c) Harmadik nagybecsű és — azt hiszem — legérdekesebb csoportja az említettt kiállításnak azok a régi időkből származott, főkép himzési darabok, melyeket a főuri családok, mint gondosan őrzött ereklyéket ide a kiállításra hoztak. Őrizték ezeket, ki tudja, hány nemzedéken át; mert többnyire családjukhoz tartozott valamely jeles ember, talán fejedelem személyével volt összekötve. Most kinyitották a rég rejtett fiókokat s ide hozták az ereklyéket. És azok közt is nemcsak történelmi, hanem műszaki szempontból is igen pompás darabokat láttunk, különösen a drága arany, ezüst himzésből és oly mesteri színvegyület alkalmazásával, a mely ma is az előhaladott idők fejlődő technikáját is csudálatra s élvezetre indítja.

Az egész kiállítás tehát sikerült, még pedig rendkívülien sikerült. Olyan kiállítás volt, a mely minden tekintetben nemcsak saját, elismerem, laikus itéletem szerint, hanem az ott nyilatkozott közvélemény szerint is, és összehasonlítva különösen a mult évi budapesti orsz. női kézimunkakiállítással, ha ez utóbbinak sok előnye volt is, dicséretesen megállta a maga helyét; sőt többet is tett; mert — azt hiszem — méltányosan megadhatjuk, hogy az

általam felsorolt specziális vonások tekintetbe vételével: a kolozsvári női kézimunkakiállítás mégis olyan unikumszerű jelleggel bírt, s mint ilyen, különösen nagy elismerést érdemelt.

A rendezők kellemes mellékélvezetekkel is fűszerezték a tiz napi kiállítást, t. i. egyszersmind bazárt, buffet és zenei előadásokat is rendeztek. A bazár-sátrakban s buffében Kolozsvár legszebb hölgyei foglaltak helyet, adták a reájok bízott czikkeket, persze jó pénzért, a látogatóknak. De ha ennek van előnye, van hátránya is; mert Kolozsvártt tekintélyes családok tagjaitól hallottam közvetlen vagy közvetve, hogy biz' ők nem látták a kiállítást, vagy legfennebb egyszer látták; minthogy a bazárok s buffék tündérei elől egy-egy embernek tíz frt elköltése előtt alig lehetett menekülni. Talán egy kicsit nagy volt az eszthetikai és erkölcsi presszió. No de hát ezt nem megróvásképmondjuk. — Isten őrizz! Hiszen a ki tündérvilágba megy, persze hogy megadja az árát önként; ez sok ezer éves história; de a kik még nem mentek be a tündérvilágba s hallják, hogy miként foly ott a dolog, gondolják jobb lesz kisértetnek nem tenni ki magukat. Én különben csak hallomás és nem saját tapasztalásom után bátorkodtam ezen észrevételt tenni. A zenei előadásokon, melyek a kiállítás kellemességét s vonzóerejét emelték, az arisztokráczia s polgári osztály legkiválóbb tehetségei működtek közre nagy sikerrel. Ezért kiváló elismerés illeti őket.

A kiállítás folyamán a legilletékesebb tényezők közt felmerült az a helyes nézet, hogy ennyi szép és becses, uj és régi női kézimunka legérdekesebb példányait valami módon megörökíteni, sokszorozni és a nagy közönségnek is át kellene adni. A rendező nőegylet e czélra nem áldozhatott; mert ekkor főczéljától, a jótékonyságtól vonta volna el a remélt jövedelmet. *Trefort* miniszter úr megtudván ezt, 500 frtot utalványozott a kiállítás legértékesebb példányainak fényképi s a legszebb daraboknak egyszersmind színezési költségeire. *Gr. Széchenyi* Pál ipari miniszter úr szintén 200 frtot utalványozott ugyane czélra. Így hát mégis megmentetik valami a kiállítás kincsei közül s a közhasználatnak is átadatik

A nőegylet e tíz napi kiállítással nem csak egy élvezetes és tanulságos mutatványt hozott létre, hanem egyszersmind beirta

nevét a magyar női kézimunka haladástörténetébe, a mit mi sokkal többre számíthatunk azon 1600 frt tiszta jövedelemnél, mely ezen kiállítás után a rendező nőegylet jótékony czéljaira maradt.

Még azt is meg kell említünk végül, hogy *Trefort* miniszter úr az említett kiállításnak, a fennebbiek szerint előadott, kiváló sikeréről értesülvén, gr. Teleki Domokosné, br. Bánffy Albertné úrhölgyekhez és gr. Schweinitz Gyula úrhoz, mint a kiállítás főbb tényezőihez intézett levelekben teljes elismerését nyilvánította s ugyanazt a hivatalos «Budapesi Közlöny»-ben is kifejezte.

Buzogány Áron.

LAPSZEMLE.

Januári füzetünkben közölt lapszemlénk óta a pedagogiai lapok sűrűn foglalkoztak nőnevelési kérdésekkel. Örömmel látjuk, hogy az az ügy, a melynek folyóiratunk is munkása, napról-napra nagyobb tért foglal; még nagyobb örömünkre szolgál, hogy a józan elvek szerint, nemzeti szellemben vezetett nőnevelés eszméjének sok a jóbarátja és harczosa, kevés a számbavehető ellensége. A sok közül két czikkel — fontosságuk érdeme szerint — külön is foglalkozunk; a többinek csupán hű kivonatát adhatjuk. Időrend szerint.

A «*Néptanodá*»-é az elsőség, melynek febr. 24-én kiadott számában *Bartha Tormássy Mari* írt egy rövidke czikket ily czím alatt: «*Néhány szó a nők neveléséről*». Nem mond új dolgot, de a mit mond, őszinte hangon, meleg közvetlenséggel és szépen mondja el. «A nő is csak czélszerű és helyes nevelés által fejlődhetik oda, hogy a teremtés remeke, a föld ékessége, a család s közvetve az emberiség őrangyala legyen... A nők nevelésénél és tanításánál legelső és legfőbb dolog legyen a mindenre kiterjedő szeretet fejlesztése. Tanítsuk meg első sorban szeretni az Istent, a mindent magában foglaló örökszép természetet, a földet és annak virágait; de különösen ezt a földet, mely neki hazája. Szeretni apát, anyát, testvért és mindent, lelkesülni minden iránt, mi szép, nagy és nemes. Ez legyen tanításunk czélja, mert ha ezek közül csak egyet is elhanyagolunk, szívének egy része üres marad s ez üres helyet a laza erkölcsök burjánja veri föl s lelke a hétköznapiság felé hajol.... A szeretet után ismertessük meg velük annak idején a szerelmet az ő valódi, tiszta magasztosságában, hogy a felnőtt leány soha se szégyelje szerelmét, sőt büszke legyen arra; s elő

kell teljesen készíteni a női és anyai kötelességek teljesítéséhez... Lelkes és szép az a nő, ki szeretettel néz férjére és gyermekeire. Bennök és általuk él az ő egész világa. De mind ezekre tanítani kell a nőt, mert a roszúl nevelt s helytelenül tanított nő a világon a legtöbb bajnak és nyomorúságnak okozója. Ezenkívül tanítani kell a nőt mindenre a mi szép s hívatása körébe esik, hogy gondos asszonya lehessen a háznak, segítő társa férjének és ápolója, nevelője gyermekeinek... Ha a nő a természet által eleibe szabott szép és nagyszerű hívatását helyesen és híven betölti — ezek a két czikk befejező szavai — ha úgy van nevelve, hogy ezt tehesse; ha nem a divat majmolása, nem a félszeg szokások rabja, hanem jó anya és hű nő, a szó igazi értelmében családjának napja, mely melegít és világosságot áraszt: akkor ő hívatásának betöltésében tudósabb a legnagyobb tudósnál, vitézebb a legnagyobbb vitéznél, jobb az aranynál és ezüstnél, mert a mit pénz, rang s a világ múló dicsősége meg nem adhat, a valódi és megfizethetetlen családi boldogságot ő adja meg, s ha megadja, akkor valóban igaz a költő szava, hogy egy nő többet ér mint egy világ».

*

A «*Néptanítók Lapja*» febr. 24-ki, 8-ik számában *Kodolányi Antal a leányok számára felállítandó háztartástani iskolákról ír.* Szerző a mai nőnevelés egyik hibájának tartja azt, hogy «az élet komoly, praktikus követelményeit elhanyagolja». A mai nőnevelés — úgymond — igen kedves *háziasszonyt* nevel, de megfelejtkezni látszik arról, hogy ez nem elég a családi boldogságra, mert ahhoz gondos *családanyára* s a szó szoros értelmében jó *gazdasszonyra* is van szükség. Igaz ugyan, hogy azt a mit a jó gazdasszony és gondos családanya fogalommal kifejezni óhajtottam, minden ízében egy gyakorlatibb irányú nőnevelés sem fogja megadhatni, mert azt csak a gondos édes anyai felügyelet alatt álló nevelés és háztartás teszi lehetővé; mindazonáltal azt hiszem, hogy legalább alapot teremtene arra, hogy a mennyire az óhajott czélt iskolaállítás által el lehet érni, a lehetőség meg legyen adva annak eléréséhez. Ily szempontból fogom én fel a *háztartási* iskolák felállításának

szükségét leányok számára, hogy azon leányok, a kik akár alsóbb, akár felsőbb fokú kiképeztetésben részesültek, ennek befejezése után egy művelt s a háztartásban gyakorolt nő vezetése alatt álló háztartási iskolába kerülnének, hol mindazon foglalkozásokban elméleti magyarázatokkal kísért, gyakorlati kiképeztetést nyernének, a mire csak egykor mint saját háztartással bíró nőknek szükségük lesz.

De épen azért, mert különböző előképzettséggel lépnének a leányok ez iskolákba, természetes, hogy azoknak, a szerint a mint alsóbb vagy magasabb képzettségű leányok befogadására volnának szánva, különböző szervezettel is kellene bírniok. Ugyanis míg egy oly háztartási iskolában, mely alsóbb fokú képzettséggel bíró leányok számára volna szánva, az előismeretek tovább képzésére szolgáló írás és számolás oktatására időt kellene szánni, valamint a fehérnemű és ruhavarrás és szabásban is oktatást kellene adni: addig mindez, vagy legalább ezeknek egyrésze, egy oly háztartási iskolánál elhagyható volna, mely tanítónőképezdékből kilépett leányok számára volna rendeltetve, habár tudvalevő s nagyon természetes is, hogy a leányok itt is a gazdaság és háztartástanból egyéb szaktanúlmányaiknak már is majdnem elviselhetlenné vált halmaza miatt, kellő gyakorlati kiképeztetést egyáltalában nem nyerhetnek. Ugyan ez áll az egyes tantárgyakra is, melyek különben a háztartási iskolában találnák legjobb helyöket, mint például az egészségtan, a betegápolás, a háztartási vegytan stb. a mivel különben csak jelezni kívántam azt, hogy ily háztartási iskolák felállításánál sok mindennek tekintetbe kellene vétetni, hogy általuk az óhajtott czélt minél inkább el lehessen érni.

Egy ily háztartási iskola volna az, mely véleményem szerint igen nagy szolgálatot tenne a fővárosban lakó kereskedő, iparos és hivatalnok családoknak és kiegészítő részét képezhetné az elemi és polg. iskolai tanítónő vagy nevelőnő képezdének, ha az valahol, a Városligetben valamely nagyobb kertjében állíttatnék fel, hogy ahoz a Budapesten lakó családok gyermekei bennlakás nélkül is hozzá férhetnének. Nagy szolgálatot tenne pedig az a budapesti kereskedő, iparos és hivatalnok családoknak azért, mivel a fővárosban gyakran a legjobb akarattal sem képes leányát az anya a háztartásba

belévezetni, mert arra sok tekintetben alkalom sincs, míg ily háztartási iskola arra bő alkalmat nyújthatna. De szükségesnek tartanám én részemről azt a néptanítónő és felsőbb nevelőnő képezdékből kikerült leányok számára is, hogy egy kis gyakorlati ismeretet is vinnének ki magokkal az életbe, melynek lehet, hogy esetleg mint férjes nők és anyák, idővel talán több hasznát vennék, mint sokkal hosszabb időn át és nagyobb fáradsággal szerzett elméleti ismereteiknek. Nagyobb városok mellett ily háztartási iskolák azt hiszem vidéken is sok hasznot tennének.

Czikkiró ezután buzdításul és példaképen utal a Németország egyes vidékén, különösen Würtenbergben és Wormsban felállított ilynemű iskolákra s egynek a programmját is közli. Ennek reprodukálása alól azonban annyival inkább fölmentve érezzük magunkat, mivel folyóiratunk 1880. évi I. kötetének 442—47. lapjain szakavatott toll ismertette Németország e nemű iskoláit.

*

A győrmegyei kir. tanfelügyelőség hivatalos közlönyében, a «*Győrmegyei Tanügy*» márcziusi számában *Vargyas Endre*, kir. tanfelügyelő «*Női proletárok*» czímen, igen éles hangú támadó czikket ír a tanítónők és tanítónőképző intézetek ellen. A haragos czikk tartalmát, noha külön is foglalkozunk vele, szükségesnek látjuk e helyen is rövid kivonatban közölni. A czikk abból a tételből indúl ki, hogy tanítónőképző intézeteinknek s a belőlük évről-évre kikerülő tanítónőknek száma nem felel meg a szükségnek; azt sokszorosan meghaladja. A képesített tanítónők nagy száma nem juthat álláshoz. «Hát aztán mi lesz ezekből? — így folytatja a szerző — Semmi! Rendes egyszerű állapotukból kiemeltettek. Kevés igényű, falusi leányokból lettek — fátyolos kisasszonyok, a kik nem képesek egy tál rántott levest főzni. A dolog nem áll a kezükhöz s a kik előbbi állásukhoz képest hívatva lettek volna jó szobaleányok, mesterembernék lenni — lettek felcsigázott vágyú semmik. Más pályákra sem kedvük, sem képességük. Férjhez nem viszik őket. Tehát lebselnek otthon, lopják a napot; terhei a családnak s lesik összetett kézzel egy-egy újabb pályázat esélyeit. Így képződik vala

aztán Magyarországon egy új elem: a női proletárok eleme. Elejénte azt hittük, hogy majd az amúgy is ledér jellemű franczia-svajczi és cseh guvernantokat kiszoríthatjuk a mi magyarországi tanítónőinkkel. De csalódtunk. A mi tanítónőink az előkelőbb családoknál, honoráczioroknál, földesuraknál alig foglalhatnak vala állást, mivel a nyelvbeli és zenei ismereteken kívül hiányzik vala náluk a fínomabb női modor, társadalmi illem-isme és tapintat, az úgynevezett «chic». Ez pedig nagy szó egy nőnél». Miután szerző ilyképen a bajt több gúnynyal és elfogultsággal, mint jó akarattal és alapossággal hite szerint konstatálta, az orvosságot keresi s ezekben találja azt meg: «Nézetünk szerint leghelyesebb volna, ha kimondatnék: A tanítónőkre nézve most már meg van a kiképezett törzsállomány. Ily nagy mértékben jövőre nincs szükség a tanítónői kiképeztetésekre s ezen oknál fogva a meglevő öt elemi tanítónőképezde redukáltatik kettőre; természetes, hogy a sugárúti polgári iskolai tanítónőképezde szintén fentartatván. A többi három, mint felesleges, beszüntetendő volna. A reájuk fordított költség pedig akként volna jövőre is a nőnevelés emelésére érvényesítendő, hogy egyik elemi tanítónőképezde — például a budai — átalakíttatnék nevelőnőképző intézetté, a melybe csak olyan növendékek vétetnek fel, kik nyelvbeli és zenei ismeretek tekintetében reményt nyújtanának arra, hogy teljesen kiképeztetvén, az idegen guvernantokat általuk az országból kiszoríthatnók. Természetes, hogy ide azután csakis műveltebb, elszegényedett s a menynyire lehet nemes családok leányaiból kellene a felveendőket kiválogatni, a kiknek a fínomabb modor már a családban vérükké vált. A másik két képezde pedig — például a pozsonyi és szabadkai — az ezen városokban felállítandó felső leányiskolákká volnának átalakítandók. A mi felesleg ezeken kívül fenmarad, az egyéb városokban polgári leányiskolák felállítási költségeire volna fordítandó... különben a gyakorlati életben egyre szaporodik a női proletárok (s hozzátehetjük, igaztalan rágalmazóik) száma, a kiktől pedig — Isten mentsen meg bennünket».

*

A «*Közoktatás*» április 1-én megjelent 13-ik számában *dr. Kerékgyártó Elek* értekezik «*A női kézimunkáról az elemi és polgári leányiskolában*». Szerinte «a leányiskoláknak nincsen fontosabb kérdésök a kézimunka kérdésénél». Elismeréssel ismerteti a főváros törvényhatóságának közgyűlése által 1871-ben jóváhagyott s már is érvényben levő szabályzat több pontjait s azután így folytatja: «Fájdalom, hogy e szabályzat s vele együtt annyi szép és hasznos elv bölcsőben maradt; azaz a kézimunka tanítás ügye ma is csecsemő korát éli... Úgy látszik, a szép alkotású szabályzatot teljesen a feledés tengerébe dobták azok, a kik számára szétosztatott; noha annak érvényességét a tanács és közgyűlés részéről új intézkedés hatástalanná nem tette... Az elemi iskoláknál nem szilárdabb a polgári iskolák kézimunka tanításának alapja sem s a fokozatos tökéletesbülésnek ép úgy nincsenek jelei a gyakorlatban, mint az iskolai értesítőkben... Az értesítők adatai szerint a kézimunka ügye vidéki városainkban is hasonló módon van felkarolva — helyesebben: elhanyagolva. Dícsérendő kivételt csupán az állam által létesített vagy segedelmezett iskolák képeznek... pedig leányiskoláinkban ép úgy kellene a kézimunka-oktatás ápolásáról és tökéletesbítéséről gondoskodni, mint a természettan vagy irodalom oktatásáról... Botorkálásnál egyéb nem lesz nőnevelésünk mindaddig, míg elvvé nem tudjuk fokozni hatásunk által leánynövendékeink életében a józan munkavágyat.

Ennek érdekében minden leányiskolának kézimunka-szertárral kellene bírnia, s egyszersmind jeles magyar hölgyek arczképcsoportjaival díszíteni a falakat. Kézimunka-gyűjtemény lenne létesítendő minden iskolában, s annak a munkakönyvnek sem kellene hiányoznia, mely osztályok szerint előtárja az elvégezni valókat. Szintén e szertárban lenne helye a gazdasszonyi szükségletek és készítmények összeállításának, valamint a női munka eszközeinek és anyagjainak. Ez lenne egyszersmind leggyakorlatibb megoldása az árú-isme tanításának is.

Az elemi első osztályban mellőzendő lenne a kézimunkatanítás; a II., III. és IV. osztályokban is alább kellene szállítani a heti öt órát, mely egyátalában nincs összhangban a polgári iskola

két órájával. A polgári leányiskolák női munkaóráit ellenben a női jelleg érdekében úgy kellene beosztani, hogy az I. osztályban három, a II. és III-ban négy, a IV-ben pedig öt kézimunka-óra legyen.

Végül a kézimunka-szaknál különös megfigyelés és ellenőrzés volna szükséges a helyes módszer, az iskolai és családi érdekek szempontjából, valamint azért is, hogy senki olyan ne juthasson példánykép gyanánt a serdülő leány elé, a kit nem valódi hivatás és hivatalszeretet lelkesít azon a téren, hanem a puszta megélhetés kényszere tart lekötözve.

Ily módon nem lenne természet- és rendeltetésellenes nevelő- és szoktató eljárásunk, s nem merülne fel lelkünkben az a sötét sejtelem: vajjon nem fogja-e megboszúlni magát ez időszerinti eljárásunk a családon és társadalmon?»

*

A «*Népnevelők Lapja*», április 7-ki 14-ik számában közli «*A fővárosi tanítónők otthona*» czím alatt György Aladárnak ama indítványát, melyet a Népnevelők egyesületének e hó 8-án tartott ülésében a megjelentek közhelyesléssel fogadtak s a melynek foganatosítására bizottságot is választottak. «Ma s talán még hosszú időn keresztül, túlnyomólag a tanítónői pálya az, hol a szegény leány s elhagyatott nő biztos kenyeret remél találni.

Jól tudjuk, hogy e remény mily sok esetben csalékony. A fővárosi tanítónői állomásokat csak minden tizedik, olykor csak huszadik leány nyeri el s nem ritkán több évi várakozás után, más helyeken is mindenkor több a konkurrens, mint a mennyi kellene s az oklevelet nyert tanítónők közül mindenkor számosan maradnak kenyér nélkül. Sőt, a kik állást nyertek, sem mondhatók minden esetben boldogoknak. Ma még a tanítónői intézmény aránylagos ujdonsága miatt a tanítónők nagyobb része fiatal s kevesbé érzi az elhagyatottság gyötrelmeit, de a sötét jövő vár kérlelhetlenül reájok. Családot alkotni kevés képes s a vén leány, ha anyagilag biztosítva is van megélhetése, a mi társadalmi viszonyaink között épen nem irígylésre méltó állapota. S a jövő, midőn a taní-

tásban kifáradt vén leányok száma gyorsan fog szaporodni, már közel van, félig meddig már benne is vagyunk.

Öntudatos emberhez illő a jövendő előrelátható bajok enyhítésére törekedni, humanisztikus feladata korlátot vetni a lelki szenvedések elé, melyek, mivel nehezebben orvosolhatók s mélyebbre hatók, gyakorta nagyobb kínt okoznak, mint az a könycsepp, melyet az anyagi nyomor sajtol ki az elhagyottak szeméből. S e bajt legalább részben orvosolni lehet, gyógyszerét már megtalálták s nem egy helyen sikerrel is alkalmazzák. *Menedékhelyet, második családot s vonzó otthont kell alapítani az elhagyott nők s első sorban a munkában kifáradt s pihenésre vágyó tanítónők számára.*» — Hivatkozik ezután a Londonban, Berlinben és Bécsben alakult hasonló egyesületekre és intézetekre s így folytatja czikkét: «Ne zavarjuk össze mindenkor a fogalmakat s ne ítéljük el az ily menedékhelyeket csak azért, mert azok a mai korhoz már nem illő zárdákra emlékeztetnek. Igaza van, ki az ily otthont kevesebbre becsüli, mint bármely egyszerű s szegényes családi kört. Nem az együttlét boldogít, hanem az a tudat, hogy van legalább egy szeretett lény, kiért élnünk lehet. A menedékhely mindenkor csak szükségbeli eszköz s legfelebb szükséges rosz. De a jelen esetben épen ily helyre van szükség. Kik oly boldogok, hogy valahol még otthont találhatnak, ám ne keressék fel ez intézetet; de ne higyjük, hogy azért e hely üresen marad. Sokan, igen sokan vannak már most és jövőben még többen lesznek, kik annak jótékonyságát örömmel s megnyugvással veszik igénybe.

Nincs is okunk aggódni, hogy ily intézetet létesíteni nem vagyunk képesek. Az apácza-zárdákban, másnak hiányában, évről-évre több száz magányos nő vonul meg, kik azután vagyonukat hálából a zárdának hagyományozzák. Nőegyleteink s jótékonyságukról ismeretes főrangú hölgyeink, különösen ha az eszmének tekintélyes védőt sikerül megnyernünk, jelentékeny összegekkel fogják elősegíteni annak létrejöttét. S végre is mibe kerül egy ily menedékház felállítása s felszerelése? A benlakók nagyobb része lakbért fizet s önfentartásáról gondoskodik. Nehány száz egyén mindig akad e hazában, kik száz-száz forintos részvény alakjában

az épület felállítását biztosítják s a jótékonyságból s hagyományokból törlesztett részvények helyén időről-időre folyvást növekvő számban lehetne alapítványokat szervezni oly nők számára is, kik fizetni nem képesek.

Lehetetlenség egyátalán nincs a dologban. Csak akarnunk kell, csak át kell éreznünk az ügy fontosságát s a nagy előnyöket, melyek egy ily intézet felállításából mulhatatlanul következnek. A fővárosi tanítónőket érdekli az ügy legközelebbről. Gyűljenek össze, tanácskozzanak felette és ha akarják közel jövőben már Budapesten is meglesz a tanítónők otthona.»

A SZABADKÉZI RAJZ TANÍTÁSA A POLGÁRI LEÁNYISKOLÁBAN.

(Befejező közlemény.)

III.

HARMADIK OSZTÁLY.

A legegyszerűbb levélelemek rajzolása után nehezebbekre mehetünk át. A rajzolás még mindig a táblára előrajzolt minta után történik.

Míg eleinte oly formákat választ a tanító, melyek egyszerű mértani idomba rajzolhatók és melyeknél a főszerkezeti vonalok (levélgerinczek stb.) egymáshoz való állása könnyebben felfogható, addig később mindinkább oly példákat gyakoroltat, melyeknél az arányok helyes felfogása inkább a szemmértékre, formaérzékre bízandó, a mennyiben ezek a mértani alapalaktól már lényegesebb eltérést mutatnak.

Gyakorlatokúl szolgálhatnak a már említetteken kívül: a babér-, borostyán-, repkény-levelek és egyszerűbb virágok. — Itt elmondja a tanító, hogy ily növényi elemek már rég időktől fogva a diszítmények alapformáit szolgáltatják; igy babér-, borostyán- és repkény-levelek által képezett diszítményeket már a hellenéknél találunk. Ilyeneket mintalapokon bemutatva, figyelmezteti a tanulókat a természetes és ezen stilizált formák közti különbségre. Hullámalakú indával vagy egyenes szárral kombinálva szalagdiszítmények képzésére használtattak. Négyzetet, kört vagy szabályos sokszöget rendesen úgy szoktunk diszíteni, hogy a levelek egy középvirágból, rozettából sugáralakban nőjjenek ki.

Ezek rajzolásánál, miután a tanulók már a körző és vonalzó segélyét is igénybe vehetik, nagyobb szabatosság és több tisztaság várható. Mint már említettük, ezeknek csak egy része rajzolandó fel a táblára.

Oly növendékek, kik előbb készítik el a kitűzött feladatot, fenmaradó idejüket bemutatott hasonló diszítmények emlékezetből való rajzolására fordíthatják.

Ezen foknál már megkezdhetjük a *színezési gyakorlatokat* is. Ezeket illetőleg egyelőre elegendő lesz, ha a tanulókat a vízfestékekkel, a használandó egyéb eszközökkel és a festékek kezelésével megismertetjük. Legczélszerűbbek az ismeretes Anreiter-festékek; a többi készlet áll: egy kettős mosóecsetből, nehány kisebb-nagyobb festéktálkából és pohárból. A színezés csak rajztáblára felragasztott papiron, vagy pedig jól kifeszített rajztömbben eszközölhető.

Az első kísérlet barnás vagy szürkés igen híg festékkel tétetik úgy, hogy a bekeretelt rajz egész kiterjedésében azzal egyenletesen bevonatik. A diszítmény ezután ugyanezen, vagy csak kevéssé sötétebb színnel vonandó be. Ennek előkészítő gyakorlatát különben a már előbb rajzolt levélformák halvány színnel való bevonása képezheti.

Ezen diszítmények rajzolásánál figyelmeztetjük a tanulókat az azokban észlelt törvényre, t. i. hogy az egyes részek egymással egyenlő távolságokban ismétlődnek. Ezt már a hullámvonalnál tapasztaltuk, és látjuk ezt minden szalagdiszítménynél. Az ékítmények elemeinek ezen egyenlő közökben történő ismétlődését *ritmus*nak nevezzük.

Egy másik tulajdonsága az ékítményeknek az, hogy a levelek nem egyszerre nőnek ki a szárból, hanem annak irányától csak lassankint térnek el.

Ezen szabályok megfigyelése különböző műkorszakok kiváló diszítményeinek bemutatása és egyes példák rajzolása által történik; ilyenek első sorban a görög szalagdiszítmények, ezek: az egyenes szárból kinövő vagy csak egyszerűen a mellé sorozott formák által, továbbá a hullámalakú indákból kinövő levelek,

virágok, bogyók és indák által képezett szalagdiszítmények, gyöngysorok, levél-pálczák (cimalum), meanderek és az utóbbiakkal menetben rokon, de görbe vonalakból alkotott tengerhullám (vitruvischer Schnörkel).

Ezek némelyikénél a ritmus nemcsak egy és ugyanazon elem, hanem két vagy több váltakozó elem ugyanazon sorrendben történő ismétlése által nyilvánúl. Így a meanderek szépsége is a csíkok ritmikus menetében rejlik.

A görög diszítményeknél már szükségessé válik több szín alkalmazása. Minthogy rendesen festett agyagedényekről vannak véve, csak vörös, sárga, fekete és fehér színekben viendők ki. Előbb a világosabb színnel vonandó be az egész rajz a fehéren maradó részek kihagyásával, és csak utoljára rakatnak fel a feketék. A sötétebb színeknek foltnélküli előállítása legczélszerűbben halványabb színnel való többszöri bevonás által eszközölhető.

Most már a rajzolás fali minták után is történhetik. Ezen fali minták úgy legyenek összeállítva, hogy az egyes diszítmények egy része a szerkezeti segédvonalakat tüntesse föl, míg másik része a befejezett és színezett rajzot mutassa. Mindamellett szükséges lesz, hogy a tanító a segédvonalak alkalmazását megmagyarázza és esetleg a rajzolás menetét a táblán megmutassa.

A hellén diszítési modor legjellemzőbb alakjai az ú. n. *palmetta*, a *kehelyalakú lotoszvirág* és az *akantuszlevél*, melyek rendesen indák kíséretében fordulnak elő. Azonkívül mint már az eddig látott és rajzolt példákon tapasztaltuk, előfordúl a repkény-, szőllő-, babér- stb. levele, végre szív- és sásalakú levelek és egyszerű virágok.

Ezen formák már szabadabbak, a szemmértéket inkább igénybe veszik. Rajzolásukat legczélszerűbben a *lotosz*-szal kezdjük. Előkészítő gyakorlatúl az egyiptomi lotoszvirág rajzolása szolgálhat. A kehelyalakú lotosz rendesen a palmettával kombinálva és azzal indák által összekötve szélesebb szalagdíszek, négyzetdiszítések képzésére használtatott, úgy hogy ezen két elem egymást felváltja. Itt szükséges ilyen diszítményeket szemléltetni.

A lotosz rajzolása lehetőleg nagy mértékben történjék, úgy

hogy egy (körülbelül 25—32 cm-nyi) rajzlapon kettőnél több ne foglalhasson helyet és a tiszta körrajzra, a vonalak szép menetére nagy súly fektetendő. A forma kiemelése czéljából halvány színnel bevonható. Itt is kézügyesség elnyerésére kitünő gyakorlatot képez a körvonalak tollal való kihúzása.

A *palmetta* (nevét a pálmától nyerte) oly diszítési alak, melynél a magból, mint középből egyszerű levelek fejlődnek úgy, hogy a középső, egyenesen álló legnagyobb levéltől a többiek (két oldalt szimmetrikusan) lefelé mindinkább kisebbek és erősebb elhajlást mutatnak.

A palmetta rajzolása már nehezebb, és így talán szükséges lesz néhány előkészítő gyakorlat. Ilyenek az egyenes, majd a görbe vonal határozott számú arányosan kisebbedő részekre való osztása, továbbá hasonló hajlású görbe vonalaknak egy pont felé húzása.

Rajzolása czéljából a mag körül az összformát képező és az egyes leveleket érintő szimmetrikus görbe vonal rajzolandó, mely szív-, patkó-, vagy felül hegyesített kerülékalakot mutat. Ezen görbének mindkét fele felülről lefelé kisebbedő részekre osztatik és az így nyert pontokból a közép felé kellő hajlással görbe vonalak húzatnak, melyek a levelek középirányait adják.

A palmetta a diszítés leglényegesebb, legszebb, de egyszersmind legnehezebb formái közé tartozik, és így ennek rajzolására különös gond fordítandó. Benne a diszítés szabályai: szimmetria, ritmus, szép vonalmenet, a részek egymásközti aránya mind ki vannak fejezve. Rajzolása szintén lehetőleg nagy méretekben történjék, eleinte a táblán való előrajzolás után, a többi példák fali minta, sőt mintalapok után is rajzolhatók. Színezése szintén csak a forma kiemelése végett történhetik.

A palmettánál nem kevésbé fontos az *akantuszlevél*. Ennek alakja hosszúkás, és gazdagon tagozott körvonallal bír. A diszítésben igen gyakran nyer alkalmazást, különösen hajtott indákhoz simulva, azokat kísérve. Rajzolásánál a palmettáéhoz hasonlóan először a főgerinczet, azután a külalakot összefoglaló szimmetrikus görbét rajzoljuk, megjelöljük továbbá a mélyebb bevágásokat

és a középhez simuló görbe vonalakat rajzoljuk, melyek a mellék gerinczeket adják. Csak ezután következik a csipkézet rajzolása. A hajtott akantusz levélnél a mellék-gerinczek szintén mindig érintőleg ágaznak el a főgerincztől.

Ha a növendékek az eddig előfordult diszítményi elemek, ú. m. levelek és virágok, kehely- és palmetta-formák, indák és akantusz-levelek rajzolásában kellő jártassággal bírnak, úgy mindenféle lapos diszítmények rajzolására a kellő alap meg van vetve.

IV.

NEGYEDIK OSZTÁLY.

Ezen osztályban kiválóbb, mintaszerű diszítményeket rajzoltassunk, és e mellett azok színezése által a színérzéket igyekezzünk ébreszteni és fejleszteni.

A tömeges tanítás helyett most már a növendékeket mind külön-külön feladatokkal foglalkoztathatjuk. Ezen gyakorlatok kivitele több időt vesz igénybe, és így az egyesek csak keveset végezhetnek; de hogy mindemellett nagyon egyoldalú vagy hiányos képzésben ne részesüljenek, igyekezzünk őket úgy elfoglalni, hogy mindegyiköknek más-más feladat jusson, hogy így minél több mintának legalább látásában részesüljenek.

A rajzolás mintalapok után történik. Hogy az ilyenkor gyakran előfordúló méregetéseknek és gépies úton való utánzásnak (pauzirozásnak) elejét vegyük, a mintákat mindig más méretben, többnyire nagyítva rajzoltassuk. Ez a szemmérték és formaérzék, egy szóval a szabadabb fölfogás fejlesztését is tetemesen elősegíti.

A görög diszítményi elemek rajzolását követheti az ezekből, különösen a palmetta és lotoszkehely összetételeiből álló diszítmények, nevezetesen szalag- és négyzetdiszítések rajzolása. Minthogy a nevezett elemek összetétele igen egyszerű, megkísérthetjük ügyesebb növendékekkel, hogy ilyen diszítményeket, miután néhány példát bemutattunk, a már rajzolt elemek felhasználásával emlékezet után összeállítsanak és rajzoljanak.

A görög diszítményekhez csatlakoznak a pompéji, középkori és renaissance diszítmények. Az utóbbinál ismét találkozunk a görög diszítmények elemeivel, de azok itt már átalakulást szenvedtek. Különösen gyakran és nagy változatosságban nyer alkalmazást az akantuszlevél.

Ezen diszítményeknél már a színezés is lényegesebb tényezővé kezd válni. A színezés a minták után történik, de önálló is lehet. Ha önállóan történik a színek összeválogatása, akkor az eleinte csak egy színben történik vagy egynek több árnyalatát használjuk. E mellett mindenütt alkalmazást találbat a fehér és fekete. Mielőtt különböző színek összeállításába fognánk, szükséges lesz néhány általános dolgot a színekről elmondani.

Ha egy üveghasábon a nap fénye keresztül hatol, úgy az különböző színeket mutat, ú. m. vörös, narancs-sárga, zöld, világos kék, ultramarin és ibolyaszínt, ezek különben a szivárvány színei. A nevezett színek között nincsenek éles határvonalak, hanem mindig rokon színek képezik az átmenetet egyiktől a másikhoz, így pl. a zöld és kék között még kékeszöld és zöldeskék foglal helyet. A színek ezen sorozata képezi a *színrendszert*. Ha a színrendszert egy körbe úgy helyezzük el, hogy az első (vörös) ismét az utolsó (ibolya) mellé kerüljön, nyerjük a *színkört*. Azon színek, melyek a színkörben egymás átellenében vannak elhelyezve, *ellentétes* vagy *kiegészítő* színeknek neveztetnek.

Itt helyén lesz a színkör bemutatása és az ellentétes színek megnevezése. Ilyenek pl. a czinóbervörös és tengerzöld vagy a sárga és ibolyaszín stb.

A szivárvány színei közül a sárga, vörös és kék *alapszínek*nek neveztetnek, ezekből a többiek keverés által előállíthatók. Így sárga és vörös narancsszínt, vörös és kék ibolyaszínt, kék és sárga keveréke zöldet ad. Az alapszíneket a festékek közül az indiai sárga vagy cadmium, a karmin és a kobalt vagy párisi kék képviselik. A narancs, ibolya és zöld másodrendű színeknek neveztetnek.

Szemünk egy élénk szín szemlélésénél annak ellentétes színét is kívánja, így sokáig vörösre nézve a zöld szín kellemes

hatást idéz elő, miért is két ellentétes szín egymás mellett rendesen jó hatást tesz. Oly színek, melyek együttvéve kellemesen hatnak, *összhangzók*nak neveztetnek. Összhangzók tehát többnyire az ellentétes színek, mint pl. a sárga és ibolya, narancs és kék.

Ellentétes színek egymás hatását fokozzák, így a vörös élénkebbnek tetszik, ha zöld helyeztetik mellé. A fehér és fekete, habár nem tartoznak szorosan a színek közé, szintén ily ellentétet képeznek, azért látszik ragyogóbbnak a fehér, ha fekete mellé tétetik.

Jó összhangot képeznek továbbá a rokon, azaz a színkörben egymáshoz közel eső színek, pl. fűzöld és tengerzöld.

Valamint az ellentétes színek egymást emelik, úgy más színek is módosítják egymás hatását olyképen, hogy valamely szín egy másik mellé téve mindig annak ellentétes színe felé látszik fokozódni. Így pl. sárga papirra nyomtatott fekete irás kékesnek látszik, szürke porzó vörös papiron zöldesnek, zöld papiron vörösesnek látszik. Ha sárgát és zöldet helyezünk egymás mellé, az előbbi a narancsszín, az utóbbi a kék felé látszik fokozódni. Ezen hatás tehát kellemes, ha a színek egymást fokozzák. Más esetben azonban kedvezőtlen, a színek egymást rontják, így a miniumvörös és bibor, vagy a kék és zöld.

Ezek némi támpontot szolgáltatnak összhangzó színek összeválogatására, de a színérzéket fejleszteni csak gyakorlati, tapasztalati úton lehet. Ezért a tanító a színkör bemutatása után állítson össze abból összhangzó színpárokat. Ez, és egyáltalában a színek egymásra gyakorolt kedvező vagy kedvezőtlen hatásának tanulmányozása legczélszerűbben színes papirdarabok egymás mellé helyezése által eszközölhető.

Kettőnél több szín összeállítására szabály már kevésbbé állítható fel. Erre nézve ismét csak a nevezett kísérletekből nyert tapasztalatok a mértékadók.

Hathatós eszköz a színérzék fejlesztésére a mintaszerűen színezett diszítmények szemlélése.

A színek alkalmazásánál ott, hol azok határai érintkeznek, a már említett, gyakran kellemetlen kölcsönös behatás csökken-

tésére azokat határozott körvonalak által kell elválasztani. Egyszerűbb diszítményeknél azoknak rajzónnal vagy tollal kihúzott körvonalai képezik ezen határt; máskor azok szélesebb fehér, fekete vagy más kevéssé élénk színű körvonallal bírnak.

A fehér, fekete és szürke semlegességüknél fogva mindenütt nyerhetnek alkalmazást, valamint az arany, mely utóbbi igen sokszor a sárgát is helyettesíti.

A színek összeállítása körül így nyert tapasztalatokat nemcsak ékítmények színezésében, hanem mindenütt, hol színösszhang által kellemes hatást akarunk előidézni, érvényesíthetjük, így épületeken, lakó-szobákban, bútorokon és ruházatunkon.

Színekben igen gazdagok a keleti stílnemek diszítményei, melyek különösen épületeken és a gyönyörű szőnyegeken szemlélhetők. Ezért perzsa és indiai diszítmények rajzolása, — miután ezek a női kézimunkák terén is gyakori alkalmazást nyernek — szintén iskolánk hatáskörébe tartoznék.

A keleti stilnemekhez, különösen a perzsához némi hasonlatosságot mutat nemzetünk diszítési módja, mely legtisztábban festett edényeken és himzéseken (az ú. n. czifra szűrökön) nyilvánúl. Jellemző alapformái a stilizált rózsa, tulipán, szegfű és egyéb bizonytalan eredetü formák. Ezen diszítmények eddig még kevéssé vannak összegyűjtve, és így ezeket fölkeresni, tanulmányozni a rajztanítók számára hálás és érdekes feladatot képez.

Végre még — ha a körülmények engedik — egyes tanítványokkal növényformák stilizálását is megkísérthetjük.

Stilizálás alatt értjük a természeti formák olynemű utánzását, hogy azok diszítésre könnyen alkalmazhatók legyenek. Eltekintünk tehát a külső megjelenésükben észlelt esetleges, változó tüneményektől, minők a távlati rövidülés, az árnyék, másrészt elhagyjuk a diszítés lényegére kevesebb fontosságú és nehezen utánozható kisebb részleteket, hanem igyekezünk annak jellemző alakját minden azon észlelt szabályossággal, egyszerűsítve visszaadni.

A stilizálást követheti az így nyert formáknak a diszítés szabályai szerint való egyesítése egyszerűbb diszítményekkel.

Ezen kombinálásra, valamint a stilizálásra nézve mintául szolgálhatnak a rajzolt stilszerű diszítmények és diszítményi elemek. A stilizálás szempontjából ajánlatos lesz, ha a tanító alakra nézve szép természeti levelekből magának gyűjteményt állít össze.

*

Végül talán nem lesz fölösleges, a használandó rajzmintákat illetőleg néhány szót mondani.

Az első, valamint a második osztály számára, minthogy ott a rajzolás a táblán előrajzolt minta után történik, a mintagyűjteményt a tanító maga állíthatja össze mértani és diszítményi alapelemekből. A harmadik osztályban már fali minták után történik a rajzolás; ezek készítésére nézve mintákat szolgáltat *A. Andel* «*Das polychrome Ornament*» cz. műve, mely természet után stilizált leveleket és virágokat, azonkívül a különböző műkorszakokból mintaszerű diszítményeket tartalmaz, függelékül pedig a színekre vonatkozó táblával, színkörrel és összhangzó színpárokkal van bővítve.

Nálunk a földm., ipar- és kereskedelmi miniszterium adott ki újabban egy minta-gyűjteményt és vezérfonalat a szabadkézi rajzoláshoz ipariskolák számára.

Inkább a tanító használatára, és szemléltető eszközül szolgálhat *Racinet* «*L'ornement polychrome*» című gyönyörűen kiállított műve.

Hollós Károly.

VEGYESEK.

Az országos nőképző egyesület e hó 29-én tartotta, zöldfa-utczai palotájában, évi közgyűlését, melyen a tagok s az érdeklődő ügybarátok rendkívüli nagy számmal jelentek meg. Veress Pálné urnő, a kinek lankadatlan buzgalma a legszebb virágzásra juttatá az egyesületet, nemes eszmékben gazdag, nagyhatású beszéddel nyitotta meg a tanácskozást. A beszéd után felolvasták Trefort Agoston, vallás- és közokt. miniszter levelét, melyben az egyesület *tizenötéves jubileuma alkalmából* nagy elismeréssel nyilatkozik az elnökség, a választmány s a tagok önzetlen munkálkodásáról. Mivel az ünneplő egyesület múltjáról s érdemeiről legközelébb magunk is bővebben szándékozunk megemlékezni: ezúttal csak annyit említünk még meg, hogy a közgyűlésen fölvettetett az isk. takarékpénztáraknak az egyesület intézetébe való behozatala is. Az indítvány heves vitát provokált; de nem szavaztak s így nem is döntöttek fölötte véglegesen, hanem a választmányhoz utasították azt tanúlmányozás végett. Ezen a közgyűlésen ejtették meg a tisztújítást is, s újra egyhangúlag a régi tisztviselőkre bízták az egyesület ügyeinek vezetését.

Néhány magyarázó szó színes hímzésminta mellékletünkhez.

XIV. Tábla.

a) Úgyszólván szeszélyesebb mint a XIII. t. *a)* lapja. Alapja zegzug vonal, de ez virágokat és csikokat képez. $^1/_{10}$ nagyság. Természetes nagyságban nyugodtabb hatású és a színek is lágyabbak.

b) Párnaminta Kolozsmegyéből: $^1/_2$ nagyság. Többszörös ismétléssel e szigorúan geometriai beosztású minta igen jól hat.

Alkalmazhatók mindama munkákra, melyek I. T. *a)*-nál fel vannak sorolva.